

Mokslo Lietuva

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Nr. 12 (566)

Sveikiname artėjančios Valstybės dienos proga!

LIETUVOS MOKSLININKŲ SĄJUNGOS TARYBOJE



Darbo grupių sudarymas. Išvykos į Seinus ir Punkską organizavimas



LMS tarybos antrojo posėdžio dalyviai

Birželio 21 d., t. y. praėjus lygiai mėnesiui po Lietuvos mokslininkų sąjungos XIV suvažiavimo, įvyko antrasis jame išrinktos tarybos posėdis. Svarbiausi darbotvarkės klausimai: veiklos sričių aptarimas ir tarybos narių pasiskirstymas funkcijomis, darbo grupių sudarymas, pasitelkiant sąjungos aktyvą. Posėdyje dalyvavo 10 iš 18-kos išrinktų tarybos narių, LMS finansininkė Zita Gelūnaitė ir LMS narė Liudvika Drazdauskienė. Kaip jau esame minėję, visi LMS tarybos posėdžiai yra atviri, todėl juose gali dalyvauti tiek sąjungos nariai, tiek ir besidomintys jos veikla.

Du šiame posėdyje nedalyvavę tarybos nariai nepranešė apie neatvykimo priežastis. Tačiau atvykusių buvo pakankamai, kad tarybos nutarimai, vadovaujantis LMS statutu, būtų priimti. Vis dėlto nė vienas išrinktasis tarybos narys negali pamiršti, kad dalyvavimas posėdžiuose yra privalo-

mas. Lietuvos mokslininkų sąjungos laukia sudėtingi uždaviniai, jos veikla turi būti aktyvesnė ir labiau matoma visoje akademinėje bendruomenėje.

Iš anksto paskelbta darbotvarkė buvo papildyta dviem papildomais klausimais: Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairių aptarimas; Lietuvos mokslininkų sąjungos atstovavimas Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fonde.

Darbo grupės

Taryba sudarė šešias darbo grupes: 1) **mokslo politikos** (vadovas – Bronius Kaulakys); 2) **mokslininkų socialinių klausimų** (vadovė – Jadvyga Kerienė); 3) **paramos LMS veiklai telkimo ir projektų rengimo** (vadovas – Andrius Puksas); 4) **LMS renginių organizavimo ir veiklos viešinimo** (vadovas – Jonas Jasaitis); 5) **ryšių**

su mokslo institucijomis ir asocijuotomis organizacijomis (vadovas – Alvydas Baležentis); 6) **LMS skyrių ir narių apskaitos grupė** (vadovas – Emilis Urba).

Dauguma tarybos narių darbuosis keliose grupėse. Labai svarbiame LMS narystės apskaitos ir skyrių veiklos bare talkins visų skyrių pirmininkai ir LMS finansininkė Zita Gelūnaitė. Anot LMS pirmininko, nebėgali būti taip, kad skyrius egzistuoja tik formaliai, neturi darbo plano, netvarko narių apskaitos, nerenka nario mokesčio ir beveik nedalyvauja bendroje LMS veikloje.

Išvyka į Seinus ir Punkską

LMS taryba patvirtino pirmosios išvykos datą (**šių metų liepos 9 d.**), tikslą ir maršrutą. Daugumai posėdžio dalyvių pasiūlymas aplankyti Lenkijoje esančius lietuviškus

■ Nukelta į 2 p.



Regioninio universiteto absolventės. J. Jasaičio nuotr.

ŠIAME NUMERYJE

Lietuvos mokslininkų sąjungos taryboje ● 1–2 p.

Baltijos–Amerikos laisvės fondo penkmetis ● 2–4 p.

Dėmesys regionų pažangai – apsimestinis? ● 3 p.

Švietimo ir mokslo ministerijos pranešimai ● 3 p.

Japoniški šermukšniai ir sakuros – universiteto Bičiulių sode ● 4 p.

Šiaulių diena – Lietuvos mokslų akademijoje ● 5 p.

Mokslo atradimai – visuomenei ● 7 p.

Šventasis Juozapas iš Vilniaus ● 7–9 p.

Senosios upių laivybos paveldu reikia geriau pasirūpinti ● 9–11 p.

Kad žirgas išliktų ne tik tautos dainose ● 11–12 p.

Darbo grupių sudarymas. Išvykos į Seinus ir Punkską organizavimas

■ Atkelta iš 1 p.

objektus pasirodė labiausiai įdomus. Nuo Vilniaus šios vietovės nutolusios mažiau nei 200 kilometrų, todėl jose pabuvoti galima per vieną dieną. Nutarta aplankyti Seinų katedroje palaidoto vyskupo, poeto Antano Baranausko amžinojo poilsio vietą, susipažinti su šiame mieste esančio Lietuvos konsulato ir Lietuvių namų veikla, aptarti galimybę prisidėti, plėtojant Lenkijos lietuvių ryšius su LMS. Kitas kelionės objektas – punskiečio inžinieriaus Petro Lukoševičiaus įkurtas naujas turistinės ir tiriamosios veiklos objektas, kuriame, remiantis istoriografinė medžiaga, atkurta prūsų ir jotvingių gyvenvietė su tam laikotarpiui būdinga medine pilimi, baltų genčių vadų galerija ir senojo pagoniško tikėjimo, pagrįsto pagarba gamtos jėgoms, atributais.

Punkske taip pat planuojame apsilankyti jau daug metų leidžiamo lietuviško žurnalo „Aušra“ redakcijoje ir susitikti su vietos lietuvių bendruomenės atstovais, ūkininkais, puoselėjančiais senąsias ūkininkavimo ir sodybų tvarkymo tradicijas, pabuvoti Dzūkų sodyboje ir šimtmetį atšventusiame Klojimo teatre. Netoli Punksko esančiame Ožkinų kaime gyvena žymių visuomeni-

ninkų šeima – istorikas, vadovėlių autorius, dr. Bronius Makauskas ir žurnalistė Živilė Makauskienė, kelių lietuviškų leidinių redaktorė, vienu metu redagavusi Pasaulio lietuvių bendruomenės leidinį „Pasaulio lietuvis“.

Kadangi išvykos dalyviai atvyks iš įvairių Lietuvos vietovių, susitarta **liepos 9-osios rytą, 10.30 val.**, susitikti Lazdijuose, šalia „Statoi“ degalinės esančioje aikštelėje (kairėje pusėje už transporto žiedo). Vykstame nuosavais automobiliais, iš abiejų pusių pažymėtai užrašu „LIETUVOS MOKSLININKŲ SĄJUNGA“ ir LMS atributika – stilizuotais Gedimino stulpais. Toks kelionės organizavimas, baigus bendrą programą, suteiks galimybę išvykos dalyviams pasirinkti, ar nakvoti Lenkijoje ir kitą dieną tęsti pažintį su kaimynine valstybe, ar grįžti į namus tą pačią dieną.

Kviečiame laikraščio „Mokslo Lietuva“ skaitytojus prisijungti prie vykstančiųjų būrio ir dalyvauti pirmojoje šiais metais Lietuvos mokslininkų sąjungos rengiamoje išvykoje.

Kiti klausimai

Taryba nutarė paskirti Vygintą Gontį LMS atstovu Spaudos, radijo ir televizijos

rėmimo fondo dalininkų susirinkime. Šiame bare Vygintas turi didžiausią patirtį.

Taryba gana kritiškai atsiliepė apie žiniasklaidoje neseniai nuskambėjusį MOSTA direktorės teiginį, esą Lietuvai užtektų 4–5 universitetų. Bandymai priešpastatyti universitetus profesinio rengimo centrams yra gana primityvūs ir prieštaraujantys Lietuvos Konstitucijoje numatytai piliečių teisei įgyti tokį išsilavinimą, kokio jie pageidauja. Jei, pasirinkęs universitetines studijas, asmuo sutinka už tai mokėti ir sėkmingai vykdo studijų programą, niekas negali trukdyti jam įgyti atitinkamą išsilavinimą, pavyzdžiui, tik todėl, kad kažkada jis žemais balais baigė vidurinę bendrojo lavinimo mokyklą. Derėtų priminti, kad pasaulyje plečiamos, o ne siauriamos galimybės studijuoti. Vadovaujantis labai aiškiais taisyklėmis, pripažįstamos ir asmens savarankiškai įgytos kompetencijos.

Nuolatinė žmogaus profesinės veiklos pažanga reikalauja naujų gilių žinių ir gebėjimų, todėl siekis įgyti aukštąjį išsilavinimą turėtų būti visapusiškai palaikomas. Geriausias pavyzdys – Japonijos švietimo sistema, skatinanti plėtoti visuotinio universitetinio ugdymo strategiją. Tokie laikai, kai žmogaus profesinę veiklą buvo bandoma įsprausti į

jokio išsilavinimo nereikalaujančias arba „mašinos priedėlio“ funkcijas – seniai praeityje. Bandymai sukišti visus Lietuvos universitetus į vieną ar du didžiuosius miestus vertintini kaip apsunkinantys žmogaus galimybę įgyti pasirinktą išsilavinimą, nes tai susiję ir su gana nemažomis papildomomis išlaidomis. Todėl Lietuvos mokslininkų sąjunga panašioms užmačioms negali pritarti.

Nieko bendra nei su demokratija, nei su šiuolaikine psichologija neturi ir bandymai atimti teisę studijuoti universitete, motyvuojant žemais bendrojo vidurinio išsilavinimo rodikliais. Gausybė faktų liudija, kad į asmenybę negalima žvelgti kaip į nekintančią, neugdancią savo gebėjimų ir nekeičiančią motyvaciją.

Prof. A. Baležentis atkreipė LMS tarybos narių dėmesį į neseniai Prezidentūroje pristatytas Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos kaitos gaires. Dauguma tarybos narių jau buvo išsamiai susipažinę su šiuo dokumentu. Pažymėta, kad tarp jų rengusių asmenų mokslininkai nedominavo. Artimiausiu metu LMS pareikš savo požiūrį tiek į šį, tiek į kitus dokumentus, reglamentuojančius mokslo politiką. *Parengė Emilis Urba ir Jonas Jasaitis*

BALTIJOS–AMERIKOS LAISVĖS FONDO JUBILIEJUS

Reikia aktyvesnio NATO vaidmens sprendžiant krizes

Baltijos–Amerikos laisvės fondo veiklos penkmečiui skirtame renginyje pranešimą „Kodėl Baltijos saugumas turėtų rūpėti Amerikai?“ perskaitė buvęs NATO ambasadorius, Arizonos valstijos universiteto McCaino tarptautinės lyderystės instituto vykdomasis direktorius Kurtas Volkeris (*Kurt Volker*). Jis pastebėjo, kad didžiausią grėsmę kelia mūsų neveiklumas ir negebėjimas ginti savo vertybes: „Vienas didžiausių žmonių pasiekimų bet kurioje pasaulio dalyje yra žmonių ir valdžios ryšys – ne kai stipresnis kontroliuoja silpnesnį, bet kai yra galimybė pasirinkti, kokioje santarkoje gyventi, priimti sprendimus vadovaujantis sąžiningu demokratišku procesu, gyventi įstatymus gerbiančioje visuomenėje, saugoti asmens laisves. Nors JAV remiasi šiais idealais, daugiausia galimybių turime tada, kai šių vertybių laikosi visas pasaulis. Tai skatina bendruomeniškumą, saugumą, prekybos partnerius, kitus žmones, galinčius prisidėti savo idėjomis ir pastangomis.“

Ambasadorius tvirtino, kad JAV gerovė priklauso nuo demokratijos, rinkos ekonomikos ir apskritai saugumo visame pasaulyje. Šiuo atžvilgiu Baltijos šalys yra tarsi vedlys: jei jos klesti, tai JAV ir visas pasaulis gali tikėti ateitimi. „Kodėl JAV turėtų rūpintis Baltijos šalių saugumu? Jei kokias nors šalis turi sunkumų, tai žinome, kad tik laiko klausimas, kada jų turėsime ir mes. Baltijos šalys yra įkvepiantis demokratinės raidos pavyzdys. Blogiausia, kas gali nutikti, yra tai, kad žmonės gali pamiršti, laikytis nuošalyje, palikti šią pasaulio dalį iki galo neprijungtą prie transatlantinės ir demokratinės bendruomenės“, – sakė ambasadorius.

Kalbėdamas apie NATO vaidmenį, jis pažymėjo: „Tiesą sakant, didžiausia NATO saugumo problema esame mes patys. Jei neturime valios, pasitikėjimo ir galimybių laikytis savo vertybių, ginti žmonių, kurie laikosi tų pačių nuostatų, keliame pavojų patys sau, nes tai atveria galimybių, kuriomis gali pasinaudoti kiti. Tai žinodami, rengiamės kitą mėnesį Varšuvoje vyksiančiam NATO viršūnių susitikimui.“

Esu patenkintas tuo, kas vyksta. NATO priėmė sprendimų dėl JAV dalyvavimo Baltijos valstybėse. Tai bus daugiašalės, operatyvios ir nuolatinės pastangos. Jos parodys, kad NATO nejuokauja, kad galime apsaugoti ir apsaugosime valstybes nares. Praėjus aštuoneriems metams nuo Albanijos ir Kroatijos prisijungimo prie organizacijos, NATO siekia, kad jos sąjungininkė taptų ir Juodkalnija.

Vis dėlto turiu pasakyti, kad man kelia nerimą keli dalykai. NATO nesiima aktyvių veiksmų, kad išspręstų krizes aplink savo teritoriją: Ukrainoje, Gruzijoje, Sirijoje, Libijoje, Afganistane ir pan. pagrindinis NATO viršūnių susitikimo tikslas yra dar kartą pabrėžti kolektyvinę gynybą ir taip atbaidyti bet kokią agresiją.“

Ambasadorius Kurtas Volkeris yra pagrindinis JAV užsienio ir nacionalinio saugumo politikos ekspertas, turintis apie 30-ties metų patirtį valdžios, akademinio ir privataus sektorių pajėgumų srityje. Jis yra Vašingtone įsikūrusio Arizonos valstijos universiteto McCaino tarptautinės lyderystės instituto vykdomasis direktorius. Be to, jis yra Džono Hopkinso (*John Hopkins*) universiteto Pažangiųjų tarptautinių studijų mokyklos Transatlantinių santykių centro



Ambasadorius Kurtas Volkeris

vyresnysis mokslinis bendradarbis, Atlanto Tarybos vyriausiasis patarėjas ir Prancūzijos Provanso Ekso IAU koledžo patikėtinis.

Kurtas Volkeris yra ir konsultantas tarptautinio verslo klausimams, „Capital Guardian Funds Trust“ direktorių tarybos narys, buvęs „BGR Group“ tarptautinės grupės vykdomasis direktorius. Jis dėstė transatlantinių santykių kursą Džordžo Vašingtono (*George Washington*) universiteto Elioto tarptautinių santykių mokykloje.

Apie BAFF

Baltijos–Amerikos laisvės fondas (angl.

BAFF) veikia Baltijos valstybėse nuo 2010 m. rudens. Informacija iš Jungtinių Amerikos Valstijų jau pasiekė Baltijos valstybes per daugiau nei 330 programos dalyvių ir 5 ekspertus, kurie buvo priimti į Baltijos ir Amerikos dialogo programą. Šia programa siekiama siūsti Baltijos valstybių ekspertus į Jungtines Amerikos Valstijas pasidalinti savo patirtimi ir žiniomis.

Birželio 20 d. šimtai BAFF programų dalyvių, fondo valdybos bei viešojo ir privataus sektoriaus lyderių iš Baltijos valstybių

■ Nukelta į 4 p.



REDAKTORIAUS KOMENTARAS

REGIONŲ RAIDA, ŠVIETIMAS IR UNIVERSITETAI

Prof. dr. Jonas Jasaitis

Nors ir labai nesinori kartoti gerai žinomo teiginio, kad investicijos į švietimą ir mokslą duoda didžiausią ekonominę ir sociokultūrinę naudą, bet akivaizdūs regionų smukimo požymiai liudija, kad šis teiginys mūsų valstybės valdymo institucijose arba negirdimas, arba nesuprantamas, tarsi niekaip neįpareigojantis jų veikti. Uždaryta gerokai daugiau kaip tūkstantis bendrojo lavinimo mokyklų, tarp jų ir skaičiavusių savo istorijos šimtmetį, dar visai neseniai tarnavusių ne tik mokinukams, bet ir visai apylinkei. Stovi užkaltais arba išdaužytai langais buvę mokslinio tyrimo filialų triaukščiai pastatai, o aplink juos slampinėja triaukščiais keiksmazodžiais besišvaistančios darbo neturinčios žmogystos. Mokslo lyg ir reikėtų, bet regioninėms institucijoms vis nelieka lėšų. Net administracinės paskirties objektai keliasi į sostinę.

Uždaryta kolegija, aišku, veikė ne Vilniuje. Sakoma, kad Žemaitijoje ji blogai veikė, nediegė „inovacijų“. Bet ar tai neprimena meškos, kuri nuo šeimininko galvos vaikydamas, nieko geriau nesugalvojo, kaip į tą galvą tēkšti akmeniui? Veiklos trūkumai neatsirado per keletą mėnesių. Uždarius kolegiją, galimybių jiems ištaisyti jau nebėra. Liko tik dar viena skylė Lietuvos švietimo sistemos žemėlapyje.

Vis akcentuojame, kad Lietuva mažėja. Neseniai paskelbtame Švietimo ir mokslo ministerijos pranešime įrodinėjama, kad turime per daug mokytojų. Tiesa, čia pat pasakyta, kad dauguma jų – vidurinio ir vyresniojo amžiaus. Pedagogus ruošiančių institucijų absolventų išdarbinimas – vienas iš blogiausių, nes šią profesiją įgiję jauni specialistai ieško darbo bet kur, kad tik ne mokykloje. Ir ne tik todėl, kad laisvų vietų yra nedaug. Pagrindinė priežastis – pastaraisiais metais labai kritę mokytojo profesijos prestižas. Nuolat akcentuodami tik mokinių teises kai kurie švietimo strategai jau taip nusišnekėjo, kad pedagogai vėl išėjo į gatves. Tie, kurie ne iš laikraščiu žino apie dabartinę mokyklų situaciją, apie sparčiau už afrikinį kiauliu marą plintančią patyčių epidemiją, žino, kad jie streikuoja ne tik dėl akivaizdžiai nepakankamo atlyginimo.

Net lyg ir nebloggerai suregztose radijo laidose „Dešimt balų“ kartais praslysta tokie siužetai, kad jau net neaišku, kas čia: akivaizdus neprofesionalumas, diletantų tauškalai ar eilinis bandymas įrodinėti, kokios blogos tos lietuviškos mokyklos. Kokia nors dešimtokė visai Lietuvai skelbia apie tai, kaip ji aiškina savo mokytojams ugdymo metodų naujoves. Esą apie jas perskaičiusi užsienio leidinyje.

Ar mokinių ir žiniasklaidininkų, švietimo klerkų (beje, niekada nedirbusių mokykloje) ir kai kurių Seimo narių niekinami atokesnių rajonų pedagogai pradės dirbti geriau? Ar dabartinės mokinės idealas yra didmiesčio paauglė, tampanti mokytoja po teismus už tai, kad šis bandė diegti sveikos gyvensenos principus, netoleruodamas rūkymo (ypač žinant, kad Lietuvoje rūko kas trečias, o mirštančių nuo vėžio ir kitų rūkymo sukeltų ligų skaičius auga geometrine progresija)? Iš kur atsirado tie, kurių net ramioje šnektoje kas antras žodis – šlykščiausias keiksmazodis, o dėl ko nors įsiutus – grasinimai nupjauti galvą? Ir iš viso, kaip čia dabar yra, kad vieni Lietuvos moksleiviai skina laurus tarptautinėse olimpiadose, pateikia nuostabias idėjas jaunųjų tyrėjų konkursuose, o kiti, baigdami vadinamąją „pagrindinę“ mokyklą, neįgyja nei rašybos, nei matematikos pagrindų, nesiruošia nei toliau mokytis, nei dirbti. Prieš keletą metų aplink parduotuvę traukiojosi vadinamasis „bedarbis“ tėvas, o dabar jam kompaniją jau papildė ir paauglys sūnus, nekrepęs jokio dėmesio į mokytojų pastangas ar net prieš juos smurtavęs. Toks, žinoma, emigruoti nesiruošia, tačiau ar tokių „pastovių piliečių“ – tik tam tikrų paslaugų vartotojų – reikia Skuodui ir Darbėnams, Daugams ir Ariogalai, Dieveniškėms ir Didžiasaliui?

Skaitant neseniai pateiktas Mokslo ir inovacijų politikos kaitos gaires, pirmiausia į akis krinta tai, kad jas rengiant pagrindinis vaidmuo teko bankų „ekspertams“, stambaus verslo asociacijų vadovams ir technologijų specialistams. Akademinės visuomenės dalyvavimas galėjo būti daug aktyvesnis, bet apie rengiamą dokumentą nemaža jos dalis

sužinojo pavėluotai arba išvis nebuvo pakviesta prisidėti. Komentuodamas gaires, Lietuvos pramonininkų konfederacijos vadovas Robertas Dargis konstatavo, kad „Lietuvos eksporto struktūra ir šiandieninė aukštos pridėtinės vertės produktų kūryba visiškai neatitinka šiuolaikiško mūsų įsivaizdavimo, kokia turės būti Lietuva XXI a. viduryje“. Vargu ar kas imtų neigti tokį teiginį, tačiau tame pačiame dokumente matome ir atsakymą, kas lėmė tokią situaciją: „Verslo išlaidos moksliniams tyrimams siekia vos 0,3 proc. <...>, o į mokslinius tyrimus investuoja mažiau nei dešimtadalis Lietuvos įmonių“.

Kokius sprendimus siūlo tiek naujasis dokumentas, tiek jo aptarimų dalyviai? Štai vienas iš jų: „Studentų Lietuvoje per pastaruosius 7 metus sumažėjo trečdaliu – iki 140 tūkst., tačiau aukštųjų mokyklų išlieka tiek pat.“ Vėl pabrėžiama ne tai, kaip reikėtų stabdyti emigraciją, t. y. valstybės žmogiškųjų išteklių praradimą, bet siūloma „mažinti aukštųjų mokyklų administravimo ir ūkio išlaidas, <...> koncentruoti esamą potencialą Lietuvos mokslo centruose“. Planuojama skatinti „stambius verslo projektus“. Šie siūlymai tiesiogiai koreliuoja su neseniai išsakytu teiginiu, kad Lietuvai „užtektų 4–5 universitetų“ ir su vėl suaktyvėjusiomis pastangomis palengvinti specialistų pritraukimą iš trečiųjų šalių, ypač Baltarusijos, Rusijos ir Ukrainos. Su ironija pabrėžiama, kad vykusiesiems į CERN fizikams neva prireikė anglų kalbos vertėjo, tačiau gal vertėtų pasidomėti, kokiomis anglų kalbos žiniomis disponuoja minėti trečiųjų šalių specialistai. Tai kaip čia dabar išeina: savų piliečių pastovų išvykimą tik konstatuojame, o iš kitų valstybių kviečiame. Tai primena anaipol ne šiuolaikišką požiūrį, o liūdnei pagarsėjusius sovietinės internacionalizacijos bandymus.

Ar, sunaikinę regionuose dar veikiančių mokslo ir studijų institucijų likučius ir viską sukongcentravę „centruose“ bei „stambiuose mokslo projektuose“, bent bandėme skaičiuoti, kaip sakoma, „šalutinį efektą“: kiek prarandame, išvadydami Lietuvoje parengtus specialistus į valstybes, kuriose verslas į mokslą investuoja 4–5 kartus daugiau? Visos šnekos apie tariamai per dideles universitetų ūkio išlaidas absoliučiai prieštarauja tam, kas iš tikrųjų vyksta. Antai regioninis universitetas šiomis dienomis buvo priverstas palikti patį moderniausią, šiuolaikiškai įrengtą ir energetiškai taupiausią pastatą, šalia kurio buvo ir akivaizdžios galimybės plėtoti eksperimentinę gamybą. Tačiau joks verslo padalinys net nesiruošė investuoti į tokios gamybos sukūrimą, o kas bus su pastatu, į kurio rekonstrukciją valstybė dar neseniai investavo didžiules lėšas, nėra jokio atsakymo.

Studentai į regioninį universitetą suvažiuoja iš gana toli. Viena iš prieinamiausių mokymosi formų – ištęstinės studijos, populiarijančios visame pasaulyje. Taigi vargu ar kas nors pradės įrodinėti, kad universiteto patalpų optimizavimas turi bloginti studijų sąlygas: sumažinti automobilių parkavimo vietų skaičių, likviduoti specializuotą fakulteto biblioteką, dirbti miesto centre esančiuose pastatuose, kurių išlaikymas daug brangiau kainuoja, o į architektūros paveldui priskirtus rūmus jau dabar reikia labai daug investuoti, nes priešingu atveju jie sugrius.

Regioninių universitetų funkcija iki šiol nėra strategiškai apibrėžta valstybės lygmeniu. Akivaizdu, kad jų vaidmens negalima sieti nei su kuriuo nors vienu regionu, nei su kuriuo nors vienu ekonomikos sektoriumi ar viena ūkio šaka. Centriniai ir regioniniai universitetai gali puikiai funkcionuoti, aiškiai pasiskirstę veiklos sritimis: didieji universitetai gali daug geriau orientuotis į labai aukštos kvalifikacijos itin specializuotą darbuotojų, kurių reikia moderniausiajam verslui, rengimą, o regioniniai – rengti plataus profilio specialistus, kurių taip trūksta atokesnėse savivaldybėse veikiančioms įmonėms ir viešojo sektoriaus institucijoms. Regionų teritorijos apima visas nuo Vilniaus ir Kauno nutolusias vietas: atokesnių rajonų centrus, rajono centro statuso neturinčius miestus, miestelius ir kaimiškas gyvenvietes. Šios teritorijos seniai nėra „kaimas“, primityviai šio žodžio vartosenos prasme, ir gyvena jame ne kažkokie neišprusę „kaimiečiai“, vertinami XIX a. pabaigos – XX a. pradžios vaizdinių šviesoje. Šių vietovių ištuštėjimas yra viena pačių didžiausių grėsmių nacionaliniam saugumui.

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

Derybos dėl Lietuvos asocijuotos narystės CERN organizacijoje. Lietuvoje lankėsi CERN Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizacijos ekspertai. Vizito metu aptartos Lietuvos perspektyvos tapti asocijuota CERN nare. Švietimo ir mokslo viceministrė Svetlana Kauzonienė pabrėžė, kad įstojimas į CERN Lietuvai taps istoriniu žingsniu. CERN Tarptautinių santykių departamento direktorė Charlotte Lindberg Warakaulle pažymėjo, kad Lietuvos asocijuota narystė CERN yra naudinga tiek CERN organizacijai, tiek Lietuvai. CERN atstovai kaip svarbiausius narystės privalumus minėjo galimybę Lietuvos mokslininkams gauti naujausią informaciją apie čia vykdomus tyrimus ir naudotis CERN laboratorijomis.

Lietuvos galimybė tapti CERN asocijuota nare bus vertinama pagal tris pagrindinius kriterijus: Vyriausybės įsipareigojimą remti narystę, dalelių fizikos tyrimų potencialą ir pramonės įmonių pajėgumą dalyvauti CERN skelbiamuose projektuose. 2016 m. kovo mėnesį Lietuva pateikė CERN Europos branduolinių mokslinių tyrimų organizacijai paraišką tapti asocijuota nare. Premjeras Algirdas Butkevičius sudarė derybinę darbo grupę dėl CERN narystės. Švietimo ir mokslo ministerijai joje atstovauja viceministrė dr. S. Kauzonienė. Kaip pabrėžia viceministrė, numatomas darbo grupės vizitas į CERN, kurio metu vyks galutinės derybos. Sprendimą dėl Lietuvos asocijuotos narystės CERN turėtų priimti šį rudenį.

Mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairės. Švietimo ir mokslo viceministrė Svetlana Kauzonienė, dalyvavusi Prezidentūroje surengtame pasitarime, pabrėžia poreikį koordinuoti veiksmus ir formuoti inovacijų kultūrą: „Kad atsirastų naujos idėjos ir inovacijos, turime atitinkamai ugdyti naują kartą ir formuoti inovacijų kultūrą. Todėl koordinuota tarpžinybinė mokslo ir inovacijų politika yra būtina.“ Švietimo ir mokslo ministerija mokslo ir inovacijų ekosistemoje ypatingą dėmesį skiria naujos kartos ugdymui. Bendrąjį ugdymą numatyta orientuoti į STEAM – gamtos, technologijų, inžinerijos, matematikos ir kūrybiškumo – ugdymą. Lietuvoje steigiami dešimt STEAM centrų. Kuriamą nacionalinę mokytojų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo sistemą.

Prezidentūroje aptartos Lietuvos mokslo ir inovacijų politikos kaitos gairės, parengtos bendradarbiaujant su daugiau kaip 50 akademinės ir verslo bendruomenės, nevyriausybinių organizacijų, Švietimo ir mokslo ministerijos, Ūkio ministerijos bei Vyriausybės kanceliarijos atstovų ir ekspertų.

Studijos Lietuvoje – jaunimui iš užsienio. Siekdama skatinti studijų tarptautiškumą ir pritraukti į Lietuvą studijuoti gabius jaunuolius iš užsienio, valstybė skiria paramą magistrantūros studijoms. Šiemet studijų finansavimo konkurse gali dalyvauti studentai iš devynių šalių ir už Europos ekonominės erdvės ribų gyvenantys lietuvių kilmės užsieniečiai. 2016 m. paramą studijoms Lietuvoje gaus 67 magistrantai iš užsienio. Iš jų 40 vietų numatoma studentams iš Ukrainos.

Į magistrantūros studijas Lietuvos aukštosiose mokyklose įstojusiems užsieniečiams iš trečiųjų šalių teikiama dviejų rūšių parama: išmoka studijų kainai kompensuoti ir 380 eurų (10 BSI dydžio) stipendija. Į stipendiją gali pretenduoti studentai iš Armėnijos, Azerbaidžano, Kazachstano, Uzbekistano ir Kinijos. Stipendiją ir išmoką studijų kainai gali gauti jaunimas iš Ukrainos, Baltarusijos, Gruzijos ir Moldovos bei lietuvių kilmės užsieniečiai iš trečiųjų šalių. Atrinkant pretendentes, vertinami bakalauro studijų rezultatai, studijų kalbos mokėjimas ir mokslo pasiekimai, taip pat motyvacija mokytis Lietuvoje ir pateiktos rekomendacijos.

Pedagogų rengimo ir kvalifikacijos tobulinimo kaita. Ministerijos parengtose gairėse stiprinama pedagoginės praktikos svarba, akcentuojama pagalba pirmaisiais darbo metais, numatomos lankstesnės galimybės rengti kelis dalykų mokytojus, pabrėžiamas dėmesys mokytojo profesijos patrauklumui ir prestižo kėlimui. Švietimo ir mokslo ministrė Audronė Pitrenienė pažymi, kad darbo rinkoje šiuo metu yra dirbančių pedagogų perteklius. Pagal ES vidurkį, vienas mokytojas moko 15 mokinių, kai Lietuvoje – 8,6 mokinio. Trečdalis mokytojų dirba ne visu krūviu, t. y. turi iki

Reikia aktyvesnio NATO vaidmens sprendžiant krizes

■ Atkelta iš 1 p.

susirinko Rygoje. Jie dalyvavo K. Volker pasakaitoje ir paminėjo 5-ąjį Fondo jubiliejų. Tuo metu Nacionalinėje Latvijos bibliotekoje vyko paroda „Galimybė, kuri pakeitė jų gyvenimą“, kurioje buvo galima susipažinti su įkvepiančiomis 22 BAFF alumnų istorijomis.

Baltijos–Amerikos laisvės fondo misija – per švietimo ir mainų programas sustiprinti ryšius tarp Jungtinių Amerikos Valstijų ir Lietuvos, Latvijos bei Estijos, sutelkiant dėmesį į ekonomikos augimo ir demokratijos puoselėjimo procesus. Per penkerius veiklos metus BAFF tapo prestižine stažuotų programa. Tai patvirtina didelė konkurencija tarp norinčiųjų, nes tik vienas iš dešimties yra apdovanojamas BAFF stipendija. Paraiškos gali būti teikiamos du kartus per



Fondo jubiliejaus susitikimo dalyviai

metus, o daugiau informacijos galima rasti svetainėje www.balticamericanfreedomfoundation.org.

Pagrindiniai kriterijai, renkant stipendijos gavėją, yra jo motyvacija ir aiški ateities vizija, jos suderinamumas su BAFF misija, akademiniai ir profesiniai pasiekimai, gerai mokėti anglų kalbą. Visi Baltijos–Amerikos laisvės fondo programos dalyviai po stažuotės išsipareigoja bent dvejiems metams grįžti į Lietuvą pasidalinti savo žiniomis, panaudoti jas Lietuvos socialinės, politinės ir verslo aplinkos tobulinimui. Dalyvavimas Baltijos–Amerikos laisvės fondo programoje yra nemokamas, o stipendijos gavėjai išrenkami konkurso būdu. Parengta pagal Baltijos–Amerikos laisvės fondo (BAFF) 2016 m. birželio 22 d. pranešimą

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETE

Iškilmingai atidarytas universiteto Bičiulių sodas



Universiteto bičiulių sodas prie Socialinių inovacijų laboratorijų centro



Prorektorė Inga Žalėnienė prie jai dedikuoto medelio

Vaidotas NORKUS

Nuo šiol žydinčiomis sakuroms vilniečiai ir sostinės svečiai galės grožėtis ne tik prie Baltojo tilto. Joninių išvakarėse Didlaukio gatvėje prie Mykolo Romerio universiteto Socialinių inovacijų laboratorijų centro iškilmingai atidarytas Bičiulių sodas. Šiemet Mykolo Romerio universitetas mini įkūrimo 25-metį. Bičiulių sodo atidarymas – vienas iš universiteto įkūrimui paminėti skirtų renginių.



Universiteto 25-mečiui skirtas leidinys, įvardijantis jo kūrėją ir ilgametį rektorių

Sodo koncepciją pasiūlė, medžius parinko ir konsultavo japoniško sodo Lietuvoje pradininkas Kęstutis Ptakauskas. Pirmame sodo kūrimo etape pasodinta 24 trijų metrų aukščio japoniškos sakuros (lot. *Prunus Sargentii*) ir 15 dviejų metrų aukščio japoniški šermukšniai (lot. *Sorbus Dodong*). Sodo koncepcijos autorius japoniškas sakuras ir šermukšnius parinko neatsitiktinai: sakura simbolizuoja vidinį orumą, kilnumą, jaunystę ir atsinaujinimą, o šermukšnis – vidinį grožį, privatumą, taiką ir prieglobstį. Šie medžiai itin atspindi ir metų laikų kaitą – sakuros žydi pavasarį, o japoniški šermukšniai išpūdingai keičia spalvą rudenį.

Iškilmingoje atidarymo ceremonijoje visiems sodo medžiams buvo suteikti simboliniai įvairių bendražmogiškųjų vertybių pavadinimai ir skirtos specialios dedikacijos Mykolo Romerio universitetui, žymiesiems jį kūrusiems ir puoselėjusiems profesoriams. Visi Bičiulių sodo mecenatai paminėti specialioje atminimo lentoje.



Buvęs MRU rektorius Alvydas Pumputis ir dabartinis universiteto vadovas Algirdas Monkevičius

■ Nukelta į 6 p.

Šiaulių diena – Lietuvos mokslų akademijoje



Šiaulių universiteto atstovai Lietuvos mokslų akademijoje. Pirmasis iš kairės – rektorius prof. Donatas Jurgaitis



Šiaulių meras Artūras Visockas ir LMA prezidentas Valdemaras Razumas pasirašo bendradarbiavimo sutartį

Geužės pabaigoje Lietuvos mokslų akademijoje įvyko išskirtinis renginys – Lietuvos mokslų akademijos narių visuotinis susirinkimas ir „Šiaulių diena“. Svarbiu akcentu tapo šio miesto savivaldybės ir LMA bendradarbiavimo sutarties pasirašymas. Ja remiantis žymiausi mokslininkai prisidės prie Šiaulių miesto mokslinio ekonominio potencialo, jo technologinės, socialinės ir kultūrinės raidos stiprinimo. Neeiliniame LMA susirinkime šalia akademijos bendruomenės ir kviesčio – Latvijos mokslų akademijos prezidento Ojaro Sparyčio (*Ojārs Spārītis*), dalyvavo gausi miesto savivaldybės atstovų ir Šiaulių universiteto mokslininkų delegacija, vadovaujama mero Artūro Visocko ir rektoriaus prof. Donato Jurgaičio. Tokios sutartys, pasak LMA prezidento prof. Valdemaro Razumo, padeda savivaldybėms geriau įvertinti savo potencialą ir efektyviau spręsti ekologines ir socialines problemas.

Šiaulių meras, pasveikinęs susirinkusius, pabrėžė: „Džiaugiuosi proga būti pačioje Vilniaus širdyje ir kalbėti apie Šiaulius – Saulės miestą, kurio vizija – atviras, veržlus ir saugus miestas. Šiauliai – ne tik ekonominis, bet ir mokslinis potencialą turintis miestas, regiono centras.“ A. Visockas akcentavo, kad Šiauliams, kaip sparčiai besivystančiam

miestui, reikia žymiausių šalies mokslininkų paramos, sprendžiant ne tik mokslo ar studijų, bet ir kitus aktualius miestui klausimus. Kalbėdamas apie Šiaulius, jis išskyrė svarbiausią miesto akcentą – Šiaulių universitetą.

A. Visocko teigimu, miestas per pastaruosius metus padarė ryškia pažangą. Savivaldybei suaktyvinus bendradarbiavimą su universitetu ir kitomis miesto aukštosiomis mokyklomis, miesto biudžete numatyta lėšų moksliniams tyrimams, kurie yra aktualūs miesto bendruomenei, vykdyti. Savivaldybė remia universiteto mokslininkų idėjų sukurti Šiaulių istorinės ir kultūrinės atminties žemėlapi, skirtą artėjančiam Lietuvos valstybės šimtmečiui. Antra, Šiauliai vieni pirmųjų ėmėsi iniciatyvos steigti STEAM atviros prieigos centrą, kuriame jaunimui bus sudarytos sąlygos kūrybiškai gilintis į inžinerijos, biologijos, robotikos ir kitas mokslo sritis. Trečia, siekiant paskatinti talentingus jaunuolius studijuoti ir po studijų likti dirbti mieste, numatyta 30 tūkst. eurų gabiausiems stojantiejiems į universitetą remti. „Miestas gali ir turi augti kartu su Šiaulių universitetu. Savivaldybės ir Lietuvos mokslų akademijos bendradarbiavimas, įtraukiant ir daugiau partnerių, atveria tam naujų perspektyvų“, – sakė meras.

Visuotiniame LMA narių susirinkime buvo išklaustas Šiaulių universiteto rektoriaus prof. Donato Jurgaičio ir Strateginio ir kokybės valdymo tarnybos direktorės dr. Renatos Bilbokaitės pranešimas „Šiaulių universitetas – regiono pažangos lyderis“. Rektorius supažindino akademijos narius su Šiaulių universiteto veikla, struktūra, misija, pagrindiniais universiteto strategijos tikslais. Pasak rektoriaus, poveikis regionui daromas „diegiant inovacijas, vystant žmogiškąjį kapitalą, plėtojant švietimą ir kultūrą“. Universiteto

mokslininkai yra pasirengę dalyvauti, sprendžiant ne tik Šiaurės Lietuvos regiono, bet ir visos šalies aktualiausias problemas. „Stiprus universitetas reprezentuoja Šiaulių miestą ir prisideda prie jo pozityvaus įvaizdžio kūrimo“, – akcentavo rektorius.

Išklausius pranešimus, buvo pasirašyta LMA ir Šiaulių miesto savivaldybės bendradarbiavimo sutartis. Ši savivaldybė tapo devinta projekto, vykdomo įgyvendinant LMA bendradarbiavimo su regionais politiką, dalyve. Informacijos ir mokslo mainus, bendrų renginių organizavimą apimančio bendradarbiavimo siekis – ugdyti išsimokslinusių, kūrybišką, modernią bei pilietišką bendruomenę ir taip prisidėti prie visos Lietuvos klestėjimo.

Antroje renginio dalyje Šiaulių universiteto mokslininkai supažindino LMA narius su universitete vykdomomis studijų programomis, moksliniais tyrimais ir projektais. Miesto tarybos narys, istorikas prof. dr. Arūnas Gumuliauskas apžvelgė savivaldybės ir universiteto bendradarbiavimą. Sveikatos studijų katedros vedėja prof. dr. Liuda Radzevičienė pristatė regiono socialinės gerovės problematiką. Elektronikos ir elektros inžinerijos katedros doc. dr. Gediminas Valiulis papasakojo, kaip technologijos mokslų tyrimai, plėtojami Šiaulių universitete, tarnauja valstybės ir regiono pažangai. Viešojo administravimo katedros profesorė dr. Diana Šaparnienė pasidalijo išvargomis apie vietos savivaldą, o tarptautinio tinklo RENET koordinacinio komiteto vadovė dr. Vita Juknevičienė pristatė šio tinklo idėją, kviesdama LMA mokslininkus bendradarbiauti.

Susirinkimo dalyviai išklausė Lietuvos verslo konfederacijos viceprezidento ir Lietuvos bankų asociacijos prezidento dr. Stasio Kropo pranešimą „Verslo, mokslo ir valdžios institucijų dialogas“, kuriame buvo apžvelgta Šiaulių banko veikla, skatinanti valdžios ir smulkiojo bei vidutinio verslo atstovų dialogą. Renginio pabaigoje Lietuvos mokslininkų sąjungos „Salduvės“ skyriaus pirmininkas prof. dr. Vaclovas Tričys LMA nariams ir svečiams pristatė iškilų krašto asmenybių portretų parodą. Parengta pagal Šiaulių universiteto Komunikacijos, rinkodaros ir neakademines veiklos tarnybos pranešimą



Iškilių krašto asmenybių portretų paroda Lietuvos mokslų akademijoje

Zenono Ripinskio nuotraukos

ŠVIETIMO IR MOKSLO MINISTERIJOS PRANEŠIMAI

■ Atkelta iš 2 p.

18 kontaktinių valandų. Lietuvoje kasmet pedagogines studijas baigusių ir neįsidarbinančių mokytojų – apie 85 proc. Pedagogų trūkumą galime pajusti po maždaug septynerių metų, nes daugiau nei 30 proc. pedagogų šiuo metu yra vyresni nei 55 metai.

Pedagoginių studijų metu daugiau laiko turėtų būti skiriama praktikoms ir praktinei veiklai. Dalis studijų turėtų vykti realiomis būsimo darbo sąlygomis – mokykloje. Taip studijų metu jaunuoliai įvertintų, ar jie gali dirbti pedagogo darbą. Numatoma nuolat tirti pedagogų poreikį ir su tuo sieti tikslinį pedagogų rengimo finansavimą. Siekiant užtikrinti efektyvų valstybės lėšų naudojimą ir reikalingų specialistų rengimą, būsimųjų pedagogų studijoms šiemet pirmą kartą skiriamas tikslinis finansavimas.

Pereinama nuo trumpalaikių, epizodinių seminarų ar renginių prie tęstinių kursų ar programų. Siūloma, kad viena kvalifikacijos tobulinimo programa truktų bent 40 val. Kvalifikacijos tobulinimas priartintamas prie mokyklos poreikių, programa gali būti rengiama mokyklų komandoms, ne tik pavieniems mokytojams.

Parengta pagal Švietimo ir mokslo ministerijos Komunikacijos skyriaus pranešimus



Apie savivaldybės ir universiteto bendradarbiavimą pasakoja miesto tarybos narys, prof. Arūnas Gumuliauskas

Saulės kolektoriai – daugiabučių renovacijoje

Lietuvoje šiuo metu atnaujinta daugiau nei 350 daugiabučių, tačiau tik apie 5 proc. jų gyventojų pasinaudojo galimybe ant stogo įsirengti saulės kolektorius ir taip per metus sumažinti išlaidas karštam vandeniui nuo 40 iki 60 proc., o šiltojo metų laiku – net iki 90 proc. Kauno technologijos universiteto Statybos ir architektūros fakulteto tyrėjas Rokas Valančius teigia, kad mums dar trūksta informacijos apie atsinaujinančius energijos šaltinius. Mitą, kad Lietuvoje atsinaujinančiai energetikai yra nepalankus klimatas, jis paneigia Rytų Vokietijos pavyzdžiu, kurioje daugumą stogų jau dengia saulės kolektoriai.

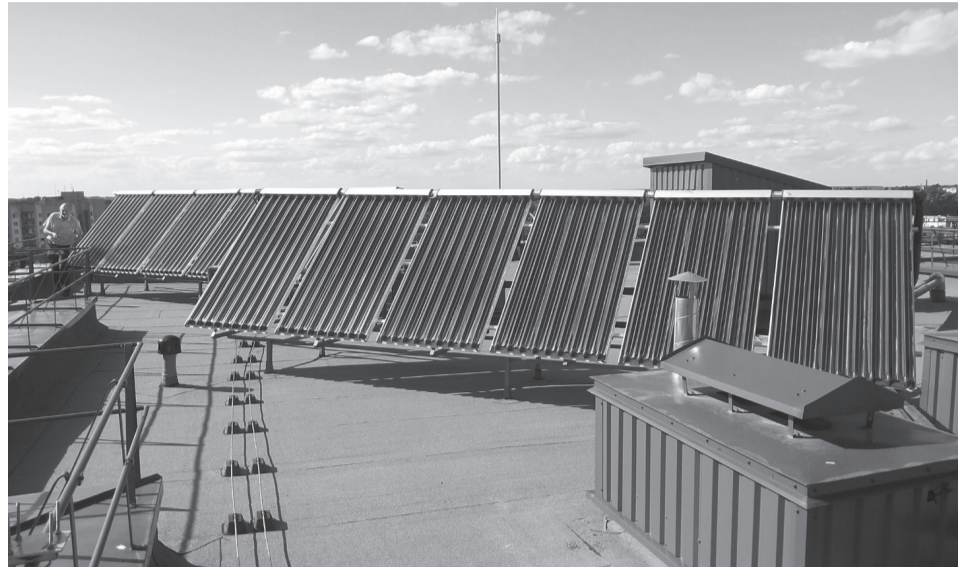


Rokas Valančius

Investicinio projekto rengėjas turėtų turėti specializuotą įrangą tokių sistemų modeliavimui („T*Sol“, „Polysun“ ar kt.). Iš anksto reikia numatyti patalpas akumuliacinėms talpoms įrengti, įvertinti esamą stogo plotą ir jo konstrukciją.

Atsipirkimo laikas – 10 metų

Nors gyventojai vis daugiau sužino apie saulės kolektorių sistemas, darbus sustabdo gana didelė šių sistemų kaina ir atsipirkimo laikas. „Vidutinis saulės kolektorių atsipirkimo laikas yra apie 10 metų, nevertinant valstybės paramos, tačiau jis priklauso nuo daugelio veiksnių: įrengtos sistemos tipo ir tinkamos eksploatacijos, centralizuotai tiekiamos šilumos kainos ir kt.“ – teigia R. Valančius. Lietuvoje atlikti tyrimai parodė, kad vidutinė šeima, gyvenanti nerenovuo-tame daugiabutyje, suvartoja 2,5 kub. m karšto vandens per mėnesį. Norint padengti apie 50 proc. karšto vandens poreikio per metus, reikėtų kiekvienam butui įrengti



1,8 kv. m efektyvaus paviršiaus ploto saulės kolektorių ir 90 litrų akumuliacinę talpą. Investicijos į tokią sistemą būtų apie 380 eurų kv. metrui, nevertinant projektavimo darbų. Atsižvelgiant į galimą valstybės paramą, tokia sistema atsipirktų vidutiniškai per 6–7 metus. Dauguma atvejų, renkantis kokybiškus vakuuminius saulės kolektorius, sistema būtų brangesnė, atsipirkimo laikas 2–3 metais ilgesnis.

Specialistas teigia, kad nemažai gyventojų jau žino apie 35 proc. valstybės paramą daugiabučių namų renovacijai, tačiau labai trūksta informacijos ir paramos individualių namų gyventojams. Paramos sistema (iki 30 proc.) per Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondą veikia jau keletas metų, o kasmet paskirta pinigų suma išdalinama per keletą dienų. „Saulės kolektorių ir kitų atsinaujinančių energijos šaltinių įdiegimas individualiuose namuose yra gerokai paprastesnis nei daugiabučiuose namuose, tačiau atsipirkimo laikas dažniausiai būna ilgesnis.

Statant naują namą arba renovuojant seną, reikėtų pagalvoti apie visas atsinaujinančios energijos rūšis (saulės kolektorius, saulės baterijas, šilumos siurblius ar kt.). Jeigu nėra galimybės šių sistemų įsirengti iš karto, vertėtų pagalvoti apie galimybę tai padaryti vėliau. Pavyzdžiui, pagrindinį stogo šlaitą orientuoti į pietų pusę, katilinėje numatyti vietą akumuliacinei talpai“, – pataria R. Valančius.

Saulės kolektoriai ant daugiabučio namo stogo
KTU fotoarchyvo nuotr.

Būtina rinktis kokybiškus įrenginius

Vienas svarbiausių etapų, įrengiant saulės kolektorių sistemą, – komponentų pasirinkimas. Mokslininkas pripažįsta, kad žmonės dažnai nusivilia atsinaujinančių energijos šaltinių teikiama nauda būtent todėl, kad neteisingai pasirenka įrangą ar jos tiekėją. „Dažnai sutaupoma perkant brangesnę, bet kokybišką įrangą“, – teigia R. Valančius. Jis rekomenduoja rinktis žinomų įmonių produkciją, kuriai suteikiamos ilgalaikės gamintojo, o ne pardavėjo garantijos. Mokslininkas skatina gyventojus ir organizacijas aktyviai domėtis valstybės ir Europos Sąjungos skiriamomis kompensacijomis bei rinktis tokius projekto rengėjus, kurie užtikrintų kokybiškų produktų ir optimalių sprendinių parinkimą. ■

Iškilmingai atidarytas universiteto Bičiulių sodas



Bičiulių sodo atidarymo šventė Mykolo Romerio universitete. Vidūno Gelumbauskio ir Sauliaus Ziūros nuotr.

■ Atkelta iš 4 p.

Į iškilmingą Bičiulių sodo atidarymą susirinko universiteto akademinė bendruomenė, universiteto alumnai, socialiniai partneriai, Japonijos ambasados atstovai. Tarp susirinkusiųjų buvo universiteto alumnai: Vilniaus meras Remigijus Šimašius, buvęs vidaus reikalų ministras Saulius Skvernelis, dabartinis vidaus reikalų ministras Tomas Žilinskas, Teisingumo ministerijos viceministras Giedrius Mozūraitis, Lygių galimybių kontrolierė Agneta Lobačevskytė. Šventėje dalyvavo MRU Garbės daktarai: iškilus lietuvių išeivijos filosofas, JAV Ohajo (Ohio) universiteto profesorius Algis Mickūnas,

Nepriklausomybės akto signataras Česlovas Juršėnas ir kiti garbūs svečiai.

Pasak universiteto rektoriaus doc. dr. Algirdo Monkevičiaus, Bičiulių sodas žymi ne tik gražią universiteto sukaktį. Tai ir universiteto bendruomenės padėka universiteto kūrėjams, puoselėtojams bei universiteto dovana Didlaukio akademiniam miesteliui ir Vilniui. Mokslo ir tarptautinių ryšių prorektorė dr. Inga Žalėnienė dėkojo garbingiems mecenatams, universiteto alumnams, darbuotojams, socialiniams partneriams, be kurių nebūtų pavykę įgyvendinti šios gražios idėjos.

Sostinės meras Remigijaus Šimašius pasidžiaugė, kad Vilnius nuo šiol turės dar vieną išpūdingą traukos tašką. „Džiugu, kad šandien sutikau savo bičiulius, su kuriais kartu tobulėjome universitete. Tai neįkainojami prisiminimai, o įgytos vertybės ir žinios lieka visam gyvenimui. Nuoširdžiai linkiu, kad Bičiulių sodas taptų neatsiejama ne tik universiteto ir Didlaukio akademinio miestelio, bet ir viso Vilniaus dalimi“, – sakė R. Šimašius, MRU alumnas, universitete įgijęs socialinių mokslų daktaro laipsnį. *Autorius yra MRU Komunikacijos ir rinkodaros centro Komunikacijos skyriaus vedėjas* ■

MRU – tarp Eurazijos doktorantų vasaros akademijos organizatorių

Mykolo Romerio universiteto Socialinių inovacijų doktorantūros mokykla kartu su aukštojo mokslo institucijomis iš Bulgarijos, Kazachstano bei Prancūzijos ir kitais tarptautiniais partneriais 2016 m. liepos 17–24 d. saulėtame Bulgarijos Varnos kurorte organizuoja socialiniams mokslams dedikuotą tarptautinę Eurazijos doktorantų vasaros akademiją (angl. *Eurasian Doctoral Summer Academy*, EDSA). Pagrindinis akademijos tikslas – pakelti tyrėjų kvalifikaciją ir pagilinti jų žinias.

Su tyrėjais patirtimi dalinsis: prof. dr. Nelarine Cornelius, prof. dr. James Wallace (abu iš Didžiosios Britanijos), prof. dr. Michael Minkov (Bulgarija), dr. Mehran Sepehri (Iranas), prof. dr. Dieu Hack-Polay (Kanada), prof. dr. Eric Pezet (Prancūzija), prof. dr. Cameron A. Batmanghlich (Kazachstanas) ir dr. Don Pak (Kinija). Daugiau informacijos apie EDSA:

Vieta – Varna, Bulgarija.

Data – 2016 m. liepos 17–24 d.

Tinklalapis – <http://edsaschool.org/en/> ■

Vilnius ir šventasis Juozapas



Dr. Aldona Vasiliauskienė

Nuo viduramžių Vilnius garsėjo kaip tolerancijos įvairioms tautoms, kultūroms ir religijoms miestas. Jame šventumui subrendo įvairių tautų katalikai. Prasidėję Gailėstingumo metai liudija apie gailėstingumo šauklę šventąja seserį Faustina – Mariją Faustina Heleną Kovalską (Maria Faustyna Kowalska, 1905 08 25–1938 10 05), jos nuodėmklausį, 2008 m. paskelbtą Palaimintuoju, dr. kun. Mykolą Sopočką (Michail Sopočko, 1888 11 01–1914 06 15–1975 02 15). Sesuo Faustina įvardijama kaip žymiausia XX a. Bažnyčios mistikė. 1993 m. ji buvo paskelbta Palaimintąja, o 2000 m. – Šventąja. Vienas ryškiausių šventųjų – Graikų (Rytų) apeigų katalikas ukrainietis, vienas Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino (OSBM) įkūrėjų, vadinamas tautų apaštalu – šventasis Juozapas (Ivanas Kuncevičius, 1580–1609–1617–1623 11 12). Tai – vienintelis ukrainiečių šventasis.

Lietuviai – Dievo tarnai

Nors Lietuvoje šventumui subrendo nemažai garbingų asmenų, tačiau lietuviai negali pasigirti savo tautos šventaisiais ar palaimintaisiais. Lietuva turi vieną šventąjį – karalaitį Kazimierą (1458 10 03–1484 03 04) ir vieną palaimintąjį – Jurgį Matulevičių–Matulaitį MIC (1871 04 13–1898 11 20–1918 11 30–1927 01 27).

1602 m. popiežius Klemensas VIII brėve „*Quae ad sanctorum*“ oficialiai patvirtino Kazimiero, kaip šventojo, garbinimą Lietuvoje ir Lenkijoje. Dėl įvairių priežasčių tik 1604 m. į Lietuvą buvo atvežta brėvė, o kanonizacijos iškilmes įvyko Vilniuje gegužės 10–12 d. Apie vienintelį Lietuvos šventąjį, remdamasis Vatikano archyvine medžiaga, jėzuitas profesorius kun. Paulius Rabikauskas (1920 08 16–1948 07 25–1998 03 07) yra parašęs knygą „Lietuvių globėjas šv. Kazimieras“ (1993, 148 p.) Tai viena pirmųjų tokio pobūdžio mokslinių studijų nepriklausomybę atkūrusioje Lietuvoje.

1953 m. arkivyskupui J. Matulaičiui MIC pradėta beatifikacijos (kėlimo į Altoriaus garbę) byla. 1987 m. birželio 28 d. Romoje, minint Lietuvos Krikšto 600 metų sukaktį, popiežius Jonas Paulius II arkivyskupą Jurgį Matulaitį paskelbė palaimintuoju. Dabar vyksta kanonizacijos procesas, kuriam pasibaigus tikimasi turėti dar vieną šventąjį lietuvį.

Vienas svarbių 2000-ųjų jubiliejinių krikščionybės metų veiklos krypčių – atnaujinti Visuotinės Bažnyčios martirologiją, papildant ją mūsų laikų kankinių vardais. 2000 m. gegužės 7 d. Popiežius Jonas Paulius II ekumeninių pamaldų Romos Kolizijoje metu, kartu su viso pasaulio krikščionių konfesijų atstovais pagerbė praėjusio amžiaus tikėjimo liudytojus. Tarp gausybės kitų tautų kankinių Šimtmečio martirologiją

papildė 114 lietuvių kankinių. Iškilmingas Lietuvos kankinių paminėjimas įvyko Kryžių kalne 2000 m. liepos 23 d.

Be Lietuvos kankinių, yra Dievo tarnai. Taip vadinami asmenys, kuriems užvedamos beatifikacijos (kėlimo į Altoriaus garbę) bylos. Šiuo metu beatifikacijos bylos užvestos devyniems lietuviams (keturiems vyrams ir penkioms moterims): arkivyskupui Mečislovui Reiniui (1884 02 03–1907 06 10–1926 04 05–1953 11 08); arkivyskupui Teofilui Matulioniui (1873 06 22–1900 03 07–1929 02 09–1962 08 20); vyskupui Vincentui Borisevičiui (1887 11 23–1910 05 29–1940 03 10–1946 11 18); kun. Alfonsui Lipniūnui (1905 03 12–1930 06 14–1945 03 28); s. motinai Marijai (Kazimierai Kaupaitei) LSSC (1880 01 06–1940 04 17), Šv. Kazimiero seserų kongregacijos kūrėjai; Sibiro maldaknygės autorei Adelei Dirsytei (1909 04 15–1955 09 26); skirtingais šimtmečiais gyvenusioms dviem dvidešimtmetėms Elenai Spirgevičiūtei (1924 09 22–1944 01 03) ir Barborai Umiastauskaitei–Žagarietei (1628–1648). Barbora gimė, augo ir žuvo, jos palaikai iki 1963 m. buvo saugomi Žagarėje – miestelyje, esančiame netoli Latvijos sienos, todėl liaudis ją ir pavadino Žagariete.

2011 m. rugpjūčio 27 d. beatifikacijos byla pradėta Pasaulio tautų teisuolei, Dievo Apvaizdos seserų kongregacijos įkūrėjai vienuolei Marijai Rusteikaitei DP (1892 01 09–1949 12 14). Užvedus beatifikacijos bylas, jau galima kreiptis į Dievo tarną, prašant jo užtarimo ir malonių pas Viešpatį.

Kitokia padėtis Ukrainoje – Ukrainos Graikų apeigų katalikų bažnyčioje (UGKC). Be jau minėto šv. Juozapo, 2001 m. Šventasis Tėvas Jonas Paulius II, lankydamasis Ukrainoje, altoriaus garbėje paskelbė 28 Dievo tarnus. Tai mus taip pat turėtų paskatinti ir maldoms, ir darbams.

Šventasis Juozapas

Ivanas Kuncevičius (Ivan Kuncevič) (1580–1609–1623) gimė Voluinės Volodymyre, giliai tikinčių pasiturinčių miestiečių šeimoje. Vos ketverių metų sulaukęs, kartu su motina melddamasis bažnyčioje prie Nukryžiuotojo, pajuto tarsi karšta žarija tiesiai iš Nukryžiuotojo Kristaus šono palietė jo širdį, uždegdama ją didžiule meile už žmonių pasiaukojusiam, Kenčiančiam Kristui ir Bažnyčiai. Berniukas tada motinai kalbėjo, kad užaugęs darys viską, kad niekas nebeskaudintų Jėzaus.

1596 m., kai buvo sudaryta Brastos Bažnytinė unija, Ivanas buvo pasiūstas į Vilnių mokytis pirklio amato. Aštuonerius metus išbuvęs Vilniuje, atėjo 1604 m. Tais, visai LDK svarbiais, metais, kai Ivanui buvo jau 24-eri, į Vilnių buvo atvežta jau minėta popiežiaus Klemenso VIII brėvė apie karalaitį Kazimiero paskelbimą šventuoju. Vilniuje surengta gausi iškilminga procesija iš Šv. Stepono bažnyčios į Vilniaus katedrą. Joje buvo nešama iš Romos atgabenta vėliava su šv. Kazimiero atvaizdu ir Popiežiaus brėvė. Vyko vaidinimai iš šv. Kazimiero gyvenimo.

Ivaną Kuncevičių paveikė pasakojimai apie karalaitį Kazimiero gyvenimą, jo pasiaukojimą vargšams. Tad jis nusprendė tapti vienuoliu ir visą gyvenimą rūpintis neturtingais, skurstančiais bei reikalingais pagalbos – ne tik materialios, bet ir dvasiškos, todėl 1604 m. įstojo į apleistą Švč. Trejybės vienuolyną, kuriame tuo metu tebuvo vienas nusenęs vienuolis. Ivanas Kuncevičius

pasirinko vienuoliškąjį Juozapo vardą. Mūrinę cerkvę ir varpinę vietoj medinės pastatė kunigaikštis Konstantinas Ostrogiškis (apie 1460–1530), kaip padėką Dievui už pergalę mūšyje su Maskvos kariuomene prie Oršos 1514 m.

Tais pačiais 1604 m. prie Švč. Trejybės bažnyčios esančiame vienuolyne buvo įkurtas noviciatas (naujokynas). Kijevo metropolitas Adomas Ipatijus Pociėjus (1541–1613 07 18) Juozapatą išventino į diakonus. Tada Juozapas ne tik giedojo ir tarnavo cerkvėje, bet ir sakė labai dvasingus pamokslus, kurie jį išgarsino. 1607 m. Juozapo kvietimu į Švč. Trejybės vienuolyną Vilniuje įstojo Ivanas Veljamins Rutskis (1574–1637 02 05), pasirinkęs vienuoliškąjį Juozapo vardą. Jie abu kartu mokė novicijus, tvarkė naujokyną.

1609 m. metropolitas A. I. Pociėjus Juozapatą išventino į kunigus. Tais pačiais metais karalius Zigmantas III Vaza (1566 06 20–1632 04 30) karališkuoju ediktu Graikų apeigų katalikams (unitams) perdavė Švč. Trejybės bažnyčią ir vienuolyną, kuriuos jie

jau buvo atnaujinę ir, kaip teigiama, įrengę 7 altorius. Tad 1609 m. yra itin svarbūs nūdienos Vilniaus Švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčios istorijai. Bažnyčiai, kuri šiais metais minės 25-erius sugrąžinimo ukrainiečiams metus.

Žinoma, kad 1612 m. kartu su Juozapatu vienoje celėje vienerius metus gyveno Antonijus (*Anastazijus Seliava*) (1583–1655 10 05), būsimasis protoarchimandritas ir Kijevo metropolitas (1641–1655). Šis faktas labai svarbus, nes Antonijus tapo svarbiu liudininku Juozapo beatifikacijos byloje. Be to, jis šiai bylai rinko medžiagą.

Pasiaukojanti, liudijanti meilę Dievui ir žmonėms Juozapo veikla susilaukė turtingų pasauliečių atgarsio: jie vienuolynui dovanavo žemės ir pastatus, kuriuose buvo įrengiami unitų vienuolynai. 1613 m. Bitene, netoli Slonimo, šlėkta Grigorijus Tryzna unitams padovanojo vienuolyną, kurį buvo pastatęs dukrai Efroginai. 1613 m. liepos

■ Nukelta į 8 p.



Skapiškyje (Kupiškio r.) prie Kopyltstulpio ir Rūpintojėlio arkivyskupui M. Reiniui ir palaimintajam Klementijui Šeptyckiui. Priekyje sėdi vyskupas Irinėjus (Ihoris Bilyk) OSBM. Iš kairės stovi: t. Pavlo Jachimec OSBM, Regina Stanienė, Antanas Mikėnas, Ona Leknickienė, Danutė Kriauzienė, Elvyra Bickuvienė, Danutė Baltrūnienė, Irena Pavilionienė, Vita Vadoklytė, Vlada Klimkaitė, Stasė Mažeikytė, Bronius Bickus, Bronius Stuoka ir Laima Papučkaitė

Vilnius ir šventasis Juozapas

■ Atkelta iš 7 p.

23 d. Smolensko kaštelionas Jonas (Ivanas) Meleška pasikvietė Juozapatą į Žirovicuose pastatytą vienuolyną. Vienuoliams jis buvo padovanojęs Žirovicų kaimą, kurio cerkvę puošė stebuklinga švč. Dievo Motinos ikona (1480 m.).

1613 m. liepos 18 d. mirė Kijevo metropolitas Ipatijus Pociėjus. Popiežius Paulius V naujuoju Kijevo metropolitu patvirtino Veljaminą Rutskį, nuo 1608 m. pabaigos buvusį Vilniaus bazilijonų vienuolyno archimandritu (vyriausiuoju). Naujuoju Vilniaus bazilijonų vienuolyno archimandritu 1614 m. išrenkamas Juozapas. Tuo metu vienuolynė jau gyveno beveik 60 vienuolių. Toks didėjantis vienuolių skaičius per ganėtinai trumpą laiką liudija apie plačią ir patrauklią vienuolių Juozapato bei Veljamino veiklą. Jie siekė suvienyti pavienius bazilijonų vienuolynus, iki tol veikusių atskirai. J. V. Rutskis, remdamasis Šventojo Bazilijaus Didžiojo (329–379) 360 m. sukurtą regulą – vienuoliškojo gyvenimo taisyklėmis – pritaikė jas naujam laikmečiui.

1617 m. Juozapas Kuncevičius ir Juozapas Veljaminas Rutskis į Rūtos dvarą prie

litui Veljaminui Rutskiui jautėsi esąs kaltas dėl Juozapato mirties. Jis išpažino katalikų tikėjimą ir tapo aktyviu unijos šalininku. Popiežius Urbonas VIII įsakė jam aprašyti Juozapato mirtį. Buvo pradėtas pagreitintas kanonizacijos procesas – užvesta beatifikacijos byla. 1643 m. popiežius Urbonas VIII Juozapatą paskelbė Palaimintuoju. Iškilminga šventė įvyko Vilniuje, dalyvaujant Lenkijos karaliui Vladislavui Vazai (1595 06 09–1648 05 20) ir karalienei Cecelijai – Renatai Habsburgaitei (1611–1644). 1867 m. birželio 29 d. popiežius Pijus IX Juozapatą paskelbė Šventuoju. Kaip minėta, tai pirmasis ukrainietis, kuri kanonizavo katalikų bažnyčia.

1916 m. šv. Juozapato palaikai buvo pervežti į Šv. Barboros bažnyčią Vienoje. Iki tol jie buvo slapstomi įvairiose Lietuvos, Lenkijos ir Baltarusijos vietose, nes caro valdžiai ir po mirties jie kėlė baimę. Šioje bažnyčioje šv. Juozapato palaikai buvo saugomi 33 metus, vėliau, 1949 m., iš Austrijos buvo pervežti į Romą ir po 14 metų, t. y. 1963 m., perlaidoti Vatikane, Šventojo Petro Bazilikos dešinėje navoje, Šv. Bazilijaus Didžiojo altoriuje. 2013 m. Vatikane įvyko ypatinga Rytų (Grai-



Šv. Mišios ukrainiečių kalba Aušros Vartų koplyčioje. Iš dešinės: vyskupas Irinėjus (Ihoris Bilyk) OSBM vyskupas Jozefas Milianas, priekyje Evangeliją gieda diakonas t. Maksymas (Mychailas Pišta) OSBM, kairėje – protoigumenas t. Panteleimonas (Mychailas Salamacha) OSBM

gyvenimo dalį darbavosi Lietuvoje. Vilniuje jis dvasiškai subrendo šventumui, o Baltarusijoje – nukankintas. Daugiau kaip 50 metų Šventojo Petro bazilikoje besiilsintis jo palaikus kasdien aplanko tūkstančiai įvairių tautų piligrimų. Šv. Juozapas rūpinosi dvasiniu tikinčiųjų ir šventikų gyvenimu, parašė keletą kreipimųsi ir atšaukimų savo arkivyskupijos įvairių luomų krikščionims, aiškindamas, kaip tobulinti savo gyvenimą pagal Kristaus mokymą...

Šventasis Juozapas apaštalavo ne tik malda ir gyvu bei užrašytu žodžiu, bet ir savo gyvenimo asmeniniu pavyzdžiu. Pats praktikavo tai, ko mokė kitus. Net priešai negalėjo jam nieko prikišti. Jis turėjo visiems atvirą širdį ir visus apglėbė savo meile. Jis visada visiems buvo pasiekiamas, visada nusizėmęs, nuolankus, visada atsiprašydavo. Džiaugsmingai priimdavo savo priešus, džiaugsmingai priimdavo ir už juos meldėsi. Kai priešai jį pavadino „sielų medžiotoju“, jis atsakė: „Duok, Dieve, kad aš visas Jūsų sielas užburčiau ir palydėčiau į dangų.“

Vyskupas Irinėjus pabrėžė, kad būsimasis šventasis suprato Bažnyčios vienybės ir visuotinio svarbą. Jis priminė, kad Kijevo Rusiai 988 m. priėmus krikštą, apeigos buvo

senovinės, bizantiškos. Iki 1054 m. Bažnyčia buvo visuotinė, katalikiška – nebuvo pasidalinusi. Juozapas nepalaikė Maskvos patriarchato peršamo spaudimo, kad krikščionys, pritariantys 1596 m. Brastos Bažnyčiai unijai, laikytini išdavikais. Jis visur ir visus ragino vienyti aplink Kristaus vietininką žemėje – Popiežių.

Iškilmingoje šv. Mišių aukoje dalyvavo Vilniaus arkivyskupas metropolitas Gintaras Grušas ir apaštalinis nuncijus Lietuvoje arkivyskupas Pedro Lópezas Quintana. Jie džiaugėsi, kad į Lietuvą atvežta šv. Juozapato relikvija, kuri yra svarbi ne tik ukrainiečių bendruomenei, ne tik Vilniui, bet ir visai Lietuvai. Šv. Mišiose meldėsi vienuoliai bazilijonai ir pasauliečiai, atvykę iš Ukrainos ir Lenkijos, dvasininkai iš Baltarusijos, Lietuvos ukrainiečiai (iš Vilniaus, Jonavos, Kauno, Klaipėdos, Elektrėnų). Pirmą kartą dalyvavo toks gausus būrys lietuvių. Pastaruosius atvykti į Vilniaus švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčią paskatino žinia apie šv. Juozapato šventę, išgirsta Marijos radijo laidose „Aktualijos“ ir „Ganytojo žodis“, kuriose Liutauras Sarapinas kartu su straipsnio autore kalbino vyskupą Irinėjų.

■ Nukelta į 9 p.



„Marijos radijo“ įrašų studijoje. Sėdi iš kairės: vyskupas iš Romos Irinėjus (Ihoris Bilyk) OSBM ir dr. Aldona Vasiliauskienė. Stovi t. Pavlo (Petro Jachimecas) OSBM (kairėje) ir Liutauras Serapinas.

Naugarduko sukviėtė bazilijonų vienuolynų kapitulą (vienuolynų vyresniusius), kuri pritarė J. V. Rutskio pakoreguotai regulai. Sujungus penkis bazilijonų vienuolynus (Vilniaus, Biteno, Žirovicų, Minsko ir Naugarduko), buvo įkurtas Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas – švč. Trejybės kongregacija su centru Vilniuje. Tai vienintelis ordinas, įkurtas Lietuvoje. 2017 m. jis minės sudėtingos istorijos 400 metų jubiliejų. Šv. Bazilijaus Didžiojo ordinas tapo pagrindiniu 1596 m. Brastos unijos metu priimtų nutarimų įgyvendintoju, siekęs Bažnyčios vienybės, skatinęs, kad stačiatikiai sugrįžtų Popiežiaus priklausomybėn.

1617 m. Juozapas buvo paskirtas Polocko vyskupu pagalbininku. Mirus arkivyskupu Gedeonui Brolnickiui, kuris šiame poste buvo 1601–1618 m., Juozapas perėmė jo pareigas ir paliko Vilnių, išgyvenęs čia 21 metus (1596–1617). Jis pasirinko vyskupišką šūkį „Tegul visi būna viena“ (Jn 17, 21), kuris buvo aktualus visais laikais ir ypač svarbus šiandien. 1623 m. lapkričio 12 d. per vizitaciją Vitebske vyskupas Juozapas buvo nužudytas prieš Bažnyčios vienybę kovojusių priešų. Taip lapkričio 12-oji nuo pat jo žūties metų yra labai svarbi Graikų (Rytų) apeigų katalikams. Tai – Juozapatui skirta diena.

1626 m. Meletijus Smotrickis metropo-

ku) apeigų katalikams šventė – iškilmingai, dalyvaujant Šventajam Tėvui Pranciškui, iš viso pasaulio atvykusiems ukrainiečių dvasininkijoms, vienuolijoms ir pasauliečių atstovams, paminėtas Šventojo Juozapato palaikų perkėlimo į Šventojo Petro baziliką 50-metis. (Į šią šventę buvo pakviesta ir šio straipsnio autorė.) 2015 m. Šv. Juozapato šventė Vilniaus švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčioje buvo ypatinga. Čia atvežta šventojo relikvija. Itin svarbu, kad ši šventė vyko švč. Aušros Vartų Marijos, Gailestingumo Motinos atlaidų, pašvęstų Gailestingumui, išvakarėse.

Ukrainietis vyskupas Irinėjus (Ihoris Bilyk) OSBM yra Popiežiaus kanauninkas. Benedikto XVI kvietimu nuo 2007 m. jis darbuojasi Marijos Madžiore bazilikoje (*Basilica di Santa Maria Maggiore*). Vyskupas į Vilniaus švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčią amžinam saugojimui atvežė šventojo Juozapato relikviją. Relikvijos pristatymas bažnyčioje, procesija apie bažnyčią, palaiminimas su relikvija ir galimybė kiekvienam pasimelsti prie jos suteikė Šv. Juozapato šventei ypatingą dvasinę palaimą.

Svečias iš Romos vyskupas Irinėjus pamokslu metu kalbėjo apie šv. Juozapato svarbą ekumenizme ir įvardijo jį šventuoju tautų apaštalu: „Gimęs Ukrainoje, didžiausią

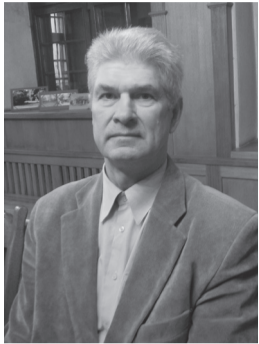


Ukrainietis vyskupas Irinėjus (Ihoris Bilyk) OSBM, iš Vatikano į Vilniaus švč. Trejybės Graikų apeigų katalikų bažnyčią amžinam saugojimui atvežęs šventojo Juozapato relikviją (stovi viduryje su relikvija), kairėje – Vilniaus arkivyskupas metropolitas Gintaras Grušas, dešinėje – apaštalinis nuncijus Lietuvoje arkivyskupas Pedro López Quintana.

Nuotraukos iš asmeninio dr. Aldonos Vasiliauskienės archyvo



LIETUVOS SENOSIOS VIDAUS VANDENŲ INFRASTRUKTŪROS IR LAIVYBOS PAVELDAS



Algimantas Gražulis

Straipsnis parengtas pagal pranešimą „SENOSIOS VIDAUS VANDENŲ INFRASTRUKTŪROS PAŽINIMO IR PRITAIKYMO PATIRTIS LIETUVOJE“, skaityto seminare-idėjų konkurse „Vandens infrastruktūros pritaikymas kultūros paveldo objektuose“, kuris buvo organizuotas Lietuvos jūrų muziejuje.

Vandenių reikšmė ir jų minėjimas ankstyvaisiais laikais

Dar priešistoriniais laikais vandens kelių infrastruktūros elementai baltams buvo esminis gyvenimo būdo veiksnys. Apie tai liudija senųjų gyvenviečių sklaida ir radiniai nuo Neries, Kernavės ir jos apylinkių iki Nemuno slėnio platumų. Antai lietuviškoje Panemunėje žmonių gyventa mezolito pradžioje (9000 m. iki Kr.). Neolite jau visoje Panemunėje gyventa sėslių žmonių (4000–2000 m. iki Kr.). Tiesiogiai apie baltų etnogenezės pradus galima kalbėti gal nuo trečio tūkstantmečio iki Kr. sandūros. Baltai žinojo upę nuo versmių iki žiočių, bendravo tarpusavyje. Nemuno (Chrono) vardą I a. mini Plinijus vyresnysis, o po 100 metų kitas garsus romėnas K. Ptolomėjas pavaizduoja didžiąją mūsų krašto upę Vidurio Europos žemėlapyje (*Sarmatia Europea*). Po to žinių apie ją randama kryžiuočių kelių aprašymuose, lenkų autoriaus Dlugošo raštuose.

Keletas vidaus vandenių infrastruktūros raidos bruožų nuo Mindaugo Lietuvos ir Vytauto laikų LDK iki XIX a. pabaigos

Pirmiausia tenka paminėti Vytauto laikų

Lietuvos sostinę Trakus dėl ypatingos šio miesto struktūros ir gynybinių kompleksų įrangos, buvusios salyne. Vandens lygis Galvėje pagal poreikį buvo dirbtinai reguliuojamas. Manoma, kad Galvės vanduo taikos metu per protaką buvo nuleidžiamas į greta esantį gerkai žemesnio vandens paviršiaus Akmenos ežerą, o esant pavojui – pakeliamas. Apie tai mini K. Kilkus mokslinių konferencijų apie Trakų pilį medžiagoje. Kai kurie kiti tyrėjai nurodo priešingą vandens judėjimo kryptį.

Trakų ežeryno (Galvės, Akmenos ir kitų ežerų) vidaus vandenių infrastruktūra buvo suformuota dar giliais viduramžiais. Tačiau ji plėtota ir vėlesniais laikais. Antai 2008 m. Valstybinės paveldo komisijos rašte konstatuota: „Komisija pritaria kanalo tarp Skaisčio-Balčio ežerų (iškasto 1880 m. grafo Tiškevičiaus iniciatyva) tvarkymo sprendiniams. Unikalu ir išskirtina viduramžių Europos kontekste, kad LDK sostinė Trakai buvo suformuoti ir pastatyti Trakų ežeryno salose, sujungtose tiltais. Tačiau tvarkymo plane jo (turima omeny – šio istorinio miesto) atskleidimas nesuplanuotas, t. y. nenumatytas perspektyvinis strateginis istorinio Trakų miesto tvarkymo prioritetas (tyrimai bei kiti darbai) – buvusių salų, kuriose išsidėstęs Trakų miestas, atkūrimas. < ... > Sąsmaukoje, ten kur dabar autotransporto žiedas, būta medinio įtvirtinto, pakeliamo



Autoriaus asmeninio archyvo nuotraukos

tilto.“ Nepamirškime dar ankstyvesnių, Lietuvos karaliaus Mindaugo vandens kelių, kuriais jis keliaudavo po savo valdas (Tomas Baranauskas, „Lietuvos valstybės ištakos“).

Ką apie senąją laivybą byloja žymūs žemėlapis?

LDK 1613 m. žemėlapyje aprašyme (52–53 psl.) nurodoma, kad „LDK labai plati

ir garsi šalis, ją drėkina žuvingi tvenkiniai, ežerai, didelės ir vandeningos upės, iš kurių žymiausias yra tos, kurios tinka laivybai: Chrononas, dabar vadinamas Nemunu, Raimonas, dabar pavadintas Dauguva, Boristonas, paprastai vadinamas Dniepru, Bugas, Pripetė, Vilija, Berezina, Ščiara, Šventoji, Nevėžis, Svisločė, Slučė, Lanė ir kitos. Joje gausu puikių girių, kuriose galima medžioti, prisirinkti medaus ir kurios taip pat teikia medžiagos namų ir laivų statybai bei pelenų gavimui. <...> Čia gerai dera visų rūšių javai, jie visada prinoksta ir tinkamą derlių duoda. To derliaus gausumą gali paliudyti garsūs Karaliaučiaus ir Rygos uostai, per kuriuos javai, laivais iš Lietuvos atvežti, į užjūrio šalį gabenami. Dėl to dabar lietuviai varo plačią prekybą su kitomis tautomis, nes, be visų rūšių javų (rugių, kviečių, miežių ir kt.), jie išveža linų, kanapių, jaučių odų, taukų, vaško, pelenų, dervos, taip pat, žvėrelių, ypač kiaunių, bebrų, lapių, kailiukų ir daug ko kito. Nors aukso, sidabro ir vario kasyklų neturi, tačiau šių dalykų visada užteko ir užtenka, ir ne daiktai į daiktą mainomi (kaip kad kiti rašo). Pinigus ši tauta išleidžia pirkdama įvairius kvepalus, prieskonius, gėrimus bei auksu siuvinėtus šilkinis audinius“ (žr. Lietuva žemėlapiuose, LNM, 2002 m.,

■ Nukelta | 10 p.



Vilnius ir šventasis Juozapas

■ Atkelta iš 8 p.

Į Vilniaus Didžiuosius Gailėstingumo Motinos globos atlaidus kasmet atvyksta piligrimų iš įvairių Lietuvos vietų. Šįmet daugelis atvykusiųjų norėjo plačiau sužinoti apie šv. Juozapatą ir pamatyti jo relikvijas. Tėvas Joakymas (Jaroslavas Kovalčukas) OSBM sudarė galimybę ne tik pasimelsti prie jų, bet ir jomis palaimino.

Organizuotai pas vienuolius bazilijonus lankėsi Dusetų Švč. Trejybės ir Antalieptės Šventojo Kryžiaus Atradimo parapijų piligrimai (lapkričio 18 d., klebonas kan. Stanislovas Krumpļauskas), Akmenės Šv. Onos parapijos tikintieji (lapkričio 19 d., klebonas kan. Egidijus Zulcas), Krekenavos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bazilikos

piligrimai (lapkričio 19 d., klebonas, kun. dr. Gediminas Jankūnas) ir kitų Lietuvos vietovių tikintieji. Pažintimi su vienuoliais bazilijonais minėtų parapijų tikintieji džiaugėsi „XXI amžiaus“ ir rajoninės spaudos puslapiuose. Tad žinios apie vienuolius bazilijonus pasklido dar plačiau...

Lietuvoje vyskupas Irinėjus dalyvavo tėvo Klementijaus (Vasylio Stasivo) OSBM monografijos „Svarbaus žodžio misija“, išleistos 2015 m. Ukrainoje (Žovkvos „Misionieriaus“ leidykla), pristatyme. Jis pabrėžė šios monografijos svarbą Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino istorijos tyrinėjimuose. Iš daugelio numatytų kelionių po Lietuvą dėl laiko stokos vyskupas pasirinko Skapiškį (Kupiškio r.). Jį domino čia kaupiama ukrainistika, žinių apie Šv. Bazilijaus Didžiojo ordiną

sklaida, pagarba Dievo tarnui arkivyskupui Mečislavui Reiniui ir ukrainiečiui, 2001 m. paskelbtam palaimintuoju, studijų ordino archimandritui Klementijui Šeptyckiui.

Susitikime su skapiškėnais šio straipsnio autorė papasakojo apie vyskupą, jo sudėtingą kelią į mokslą sovietmečiu, studijas pagrindžio seminarijoje, išventinimą į kunigus ir vyskupus, apie kelią į vienuoliją. Vyskupas Irinėjus, taip pat pasakojęs apie šv. Juozapatą ir į Lietuvą atvežtas jo relikvijas, atsakė į skapiškėnų klausimus. Vyskupas ne tik palaimino atėjusius į susitikimą, bet ir padovanojo iš Vatikano atvežtą šv. Juozapato bei kitų paveikslėlių.

Apie malonų susitikimą su skapiškėnais vyskupas kalbėjo ir Marijos radijo laidoje „Ganytojo žodis“. Jis padėkojo atėjusiems

į susitikimą. Oro uoste išlydint vyskupą į Romą, jis straipsnio autorei pažadėjo apie viešnagę Skapiškyje papasakoti vyskupams Romoje, o susitikimo dalyvius prisiminti maldoje ir priminė: „Graikų apeigų katalikams ukrainiečiams ir visai UGKC bei lotynų apeigų katalikams lietuviams ir visai Lietuvai artėja dvi svarbios šventės: 2016 m. bus minimi 25-eri metai, kai ukrainiečiams sugrąžinta Vilniaus Švč. Trejybės bažnyčia, o 2017 m. bus paminėtas Šv. Bazilijaus Didžiojo ordino 400 metų jubiliejus.“

Pastaba: Prie kunigų pavardžių rašomos trys datos: gimimo, išventinimo į kunigus ir mirties, o prie vyskupų – keturios: gimimo, išventinimo į kunigus, konsekracijos į vyskopus ir mirties.

LIETUVOS SENOSIOS VIDAUS VANDENŲ INFRASTRUKTŪROS IR LAIVYBOS PAVELDAS

■ Atkelta iš 9 p.

52–57 p., 210–211 p.). Žemėlapi, kurį braižė ir jo tekstą parengė žmogus, mylėjęs ir gerai žinojęs LDK, – Tomašas (Tomas) Makovskis, išspausdino V. Jansonas Amsterdame. Šis 1635–1650 m. ne kartą išleistas žemėlapis yra išskirtinės kokybės to meto Europoje ir dažniausiai vadinamas kunigaikščio Mikalojaus Kristupo Radvilos–Našlaitėlio vardu. Manoma, kad pirmoji jo laida pasirodė dar 1603 m. (Laima Bucevičiūtė, „Vandens kelias Kaunas–Karaliaučius XV–XVIII a. kartografijs“. Studija, Kauno istorijos metraštis, 2005-04-05).

XV a. antroji pusė – XVI a. buvo vandens kelio Nemunu klestėjimo laikotarpis. To meto Seimo teisės aktuose buvo akcentuojamas kelių saugumo ir laivybinių upių uostų sutvarkymo poreikis, taip pat Nemuno žemupio tvarkybos dalykai (žr. L. Bucevičiūtė, ten pat, 69 p.). Taigi, reikšmingi uostai (tuo metu ne tik vidaus vandenų, bet ir tarptautinių mastu) buvo prie Nemuno, Nevėžio, Neris (Vilijos), Šventosios ir kitų tarptautinės laivybos vandens kelių.

Žiupsnelis įdomių faktų

1854 m. Nemunu, o 1856 m. Nerimi plaukė pirmasis garlaivis „Neris“, priklausęs grafui Reinoldui Tyzenhauzui. Vėliau bandomąjį reisą jis atliko Nevėžiu iki Stabaunčiaus, kuriame jau buvo pastatyta prielauka. 1860 m. pradėjo veikti keltas per Nevėžį. Nemuno žemupyje ir Kuršių mariose, tuometinėje Prūsijoje, garlaiviai pasirodė dar anksčiau. Apie 1840 m. minimas čia plaukiojęs „ugninis laivas“. Apie 1860 m. ties Raudondvariu ir Babtais jau veikė nuolatiniai keltai, kurie priklausė grafams Tiškevičiams. 1889 m. vienas laivas kasdien plaukiojo tarp Kauno ir Babtų. Per tuos metus jis pervežė 3420 keleivių ir 898 pūdus krovinių. Be to, maždaug iki 1936 m. Nevėžiu buvo plukdomi sieliai.

Istorinėje literatūroje daug kur minima Stabaunčiaus prielauka. Senovėje čia yra buvęs ir uostas. Babtuose veikė prielauka keleiviams išlaipinti. 1931 m. prie Nevėžio buvo palikta 2,58 ha žemės prielaukos aikštei, kad žmonės laisvai galėtų privažiuoti arkliais prie kelto, kadangi tilto per Nevėžį nebuvo. Ant kelto tilpdavo du vežimai – porinis ir vieninkis. Sutilpdavo ir apie 20

žmonių. Keltas buvo pritvirtintas prie lyno, kurį, atplaukiant garlaiviui ar baidokui, nu-leisdavo į vandenį, o paskui lyną vėl su-sukdavo ant volo. XIX a. pabaigoje – XX a. pradžioje keltininku dirbo Jonas Baginskas, vėliau – jo sūnus Ignas Baginskas. Tokie keltai veikė ties Stabaunčiumi, Muniškiais ir Bajėnais.

Pastačius tiltą per Nevėžį, Babtų keltas tapo beveik nereikalingas. Pėsčiuosius ties Babtais pradėta kelti valtimi (informacija paimta iš: Miestai/net forumo, „Vidaus vandens keliai“). Vienas bemotoris, ypač ekologiškas tradicinis lyno keltas per Nerį, jungiantis Širvintų ir Kaišiadorių rajonus prie Čiobiškio ir Padalių gyvenviečių, veikia ir dabar. Kelto šioje vietoje būta dar XIX a. Tai paskutinis tokio tipo keltas, veikiantis Lietuvoje.

Pamirštas ir nuvertintas senasis vidaus vandenų paveldas. Kauno išskirtinumas

Lietuvos senasis vidaus vandenų kultūros paveldas, siejamas su upeivyste ir vidaus laivyba, beveik visada lieka parašėje, tarytum jo nėra ir nebūta. Taip atsitiko ir Kaune, kadaise turbūt reikšmingiausiame laivybos ir upeivystės centre, turėjusiame itin išplėtotą senąją, net LDK epochą bylojančią, vidaus vandenų infrastruktūrą. Kaunas buvo labai patogi vieta prekybai plėtoti. Kas valdė miestą, tas kontroliavo ir bene svarbiausią Nemuno žemupio ruožą.

Apskritai Nemuno vandens kelias ne tik kaip gamtinė, tačiau ir kaip utilitari ekonominė bei socialinė ir gamtinė sistema, pradėtas plėtoti labai anksti. Šis procesas su pertraukomis vyko ilgą laiką. 1441–1532 m. Kaune jau veikė Hanzos kontora, o Kauno pirkliai XV a. antrojoje pusėje jau buvo laivų savininkai (žr. L. Bucevičiūtė, ten pat). Dėl geografinių ir geopolitinių ypatumų iš Kauno prekes buvo galima išplukdyti ir išvežioti visomis kryptimis. Kaune aptiktos XIV–XV a. senojo uosto liekanos: polių, grindinio, medinių pastatų fragmentai. Senasis uostas pakrante turbūt driekėsi iki Vytauto Didžiojo bažnyčios, o gal ir dar aukščiau.

Senamiestyje, Muziejaus ir Santakos gatvėse, išlikęs išpūdingas senojo Kauno upių ir jūrų uosto reliktas – senasis, valstybės saugomas Dviejų sandėlių kompleksas (UK-822) dar buvo vadinamas Hanzos sandėliais.



www.Bildarchiv-Ostpreussen.de 016057
Nidden, Kreis Memel, MT06092-6
Leuchtturm auf dem Urbokains bei Nidden. (1900-1912). ©

Toks pavadinimas, matyt, buvo pagrįstas, nes nurodoma, kad mažesnio sandėlio dalies sienų mūras išlikęs iš XV a. pirmosios pusės. Dabar vienas pastatas priklauso Lietuvos sporto muziejui. Tačiau Senamiesčio (UK-20171) – valstybės saugomos kultūros vertybės – teritorijos riba nubrėžta krantu, o vertingosios jo savybės KVR apskritai nenurodytos. Todėl nekeista, kad vertinga Nemuno upės dalis su istorinio uosto akvatorija nepatenka į šią teritoriją.

Būta uostų ir įplaukoje prie Karmelityų bažnyčios (nurodoma data – 1917 m.). 1938 m. Kauno uostas iš esmės rekonstruotas, įrengta 2,1 km ilgio krantinė, pakrovimo aikštelės, pakeliamieji kranai, geležinkelio atšaka (žr. Laimonas Gryva, „Jūrų ir upių transportas Lietuvoje 1918–1989 m.“, monografija, 2001, Vilnius). Uostų būta ir kitose vietose, tačiau jų ženklai ar istoriniai fragmentai sunaikinti.

Stambieji Nemuno dešiniojo kranto intakai taip pat buvo reikšmingi laivybai. Todėl 1581 m. Seimas išleido dekretą apie laisvą laivybą Nevėžio upe, panaikinant užtvankas (žr. L. Bucevičiūtė, ten pat; žinynas „Lietuvos istorijos svarbiausios datos“ ir kt.), o Kėdainiai paskelbti laisvu uostu. XVII a. pirmojoje pusėje jau galima kalbėti apie laivavedžių cecho susiformavimą Kaune. 1647 m. Vladislavo Vazos aktu buvo patvirtintas jungtinio – laivavedžių ir sielininkų – cecho įkūrimas. Tyrėjų nuomone, tai buvo vienintelis toks cechas Lietuvoje (L. Bucevičiūtė, ten pat).

XVIII a. Seimo nutarimuose taip pat rūpintis laivybinių upių valymo dar-bais. Laivyba, ypač Nemuno vandens ke-liu, rūpintis ir tarpukario Lietuvoje. Ne-munas buvo nuolat gilinamas, įrengti du uostai – Kaune (iš esmės rekonstruotas) ir Jurbarko. Tyrimai rodo, kad per pasta-ruosius 500 m. Nemuno dugnas, kaupi-antis įvairioms sąnašoms, pakilo apie 5 m (Laimonas Gryva, ten pat, 77 p.). Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Vandens kelių di-rekcijai priklausė 6 uostai: Kauno, Jurbarko, Kalnėnų, Smalininkų, Rusnės ir Uostadvario. Keleiviai buvo plukdomi ne tik Nemunu, Kuršių mariomis, bet ir Nevėžiu, Dangės žemupiu ir kt.

Naujausi Kauno bendrieji teritorijų planai – senojo vidaus vandenų paveldo ignoravimo pavyzdys

Bendruosiuose planuose (žr. apskrities ir 2013–2023 m. Kauno miesto teritorijos bendruosius planus) siūloma Kauną plėtoti kaip Lietuvos vidaus vandens transporto centrą net su keturiais valstybiniais vidaus vandenų keliais – Nemunu, Kauno mariomis, Neris ir Nevėžio upėmis. Deja, sprendiniai nepagrįsti senąja vidaus vandenų infrastruktūra, istorine laivybos tradicija ir iki šiol išlikusiais išpūdingais upių ir jūrų uosto reliktais. Kauno miesto teritorijos bendrojo plano sprendiniuose nurodyta gausybė reikšmingų miesto identitetą atspindinčių ir formuojančių kultūros paveldo objektų bei kompleksų, tačiau nėra net užuominos apie senosios upeivystės dalykus, uostus, išpūdingą sandėlių kompleksą, kitus infrastruktūros elementus ir pan. Tiksliau sakant, senoji upeivystė šiuose dokumentuose visiškai ignoruojama, tarytum jos Kaune apskritai niekada nebuvo. Žinoma, internete galime pasiskaityti apie Senąjį Kauno uostą (žr. Mindaugo Bertašiaus publikaciją Architektūros ir urbanistikos tyrimų portale), apie Sandėlių kompleksą (UK-822) statybos raidą, o Kultūros vertybių registre (KVR) nurodytos šio komplekso (UK-822) vertingosios savybės. Tiesa, KVR nurodyta kita jo statybos data – tik XVII–XIX a. Todėl derėtų ne tik švęsti Hanzos dienas, bet ir nuodugniai patyrinėti Kauno vidaus vandenų infrastruktūros kultūros paveldą, o jį pažinus ir susiejus su viduramžių menančia tradicine tarptautine laivyba, atskleisti, sutvarkyti ir tausojamai naudoti.

Geografinis universalumas – svarbus vidaus vandenų kultūros paveldo požymis

Nidos, Pervalkos, Ventės, Uostadvario švyturiai gali būti priskirti net tik Lietuvos vidaus vandenų infrastruktūrai, bet ir jūriniam paveldui apskritai. Senieji Dangės uostai ir Klaipėdos miesto–tvirtovės fosa bei Dangės senvagė buvo tiek jūrinės, tiek ir vidaus vandenų infrastruktūros reikšminga dalis, o išlikę šios infrastruktūros fragmentai ir dabar byloja apie šio paveldo dvilypumą. Senasis Kauno uostas kai kuriuose žinomuose istoriniuose aprašymuose buvo įvardijamas ir jūrų uostu.

Tačiau senosios vidaus vandenų infrastruktūros (prielaukų, uostų, krantinių, uostelių, laivybos sandėlių, elingų, jachtklubų pastatų, švyturių ir kito paveldo) išaiškinimas bei apskaita nėra gerai tvarkoma. Nenustatytos arba nepažymėtos senųjų uostų (pvz., Nidos, Kauno, Jurbarko, Kalnėnų, Juodkrantės, Šilutės, Rusnės ir daugelio kitų), prielaukų, laivų statyklų ir kitos vietos. Dauguma senųjų uostų, prielaukų, senųjų laivų statyklų sunaikinta arba savaime sunyko. Tose vietose nėra rodyklių, stendų ir kitos informacijos apie reikšmingus istorinius uostus, uostelius, prielaukas. Tiesa, kai kurie reikšmingi, blogiau ar geriau išlikę senosios vidaus vandenų infrastruktūros kompleksai ar objektai yra valstybinėje kultūros vertybių apskaitoje. Pavyzdžiui, Karaliaus Vilhelmo kanalas



LIETUVIŲ ŽIRGAI, ŠUOLIUOJANTYS TAUTOS ISTORIJOJE

Dr. Ina Stuoģė

Šis straipsnis – tai mokslo, etnokultūros ir istorijos detalių žaismas, kurio pagrindinė ašis – Žirgas. Ne šiaip žirgas, o archajiškas, vienintelis gyvas išsaugotas ir Žemaitukų arklių augintojų asociacijos narių saugomas. Įspauštas jo augintojų širdyse, neištrinamas kiekvieno mūsų pase, šuoliuojantis mūsų valstybės vėliavoje, Radviliškio miesto herbe...

Legendinis Lietuvos žirgas

Lietuvių tauta nuo seniausių laikų turėjo savo žirgų veislę – žemaitukus, ją plačiai išgarsinusius istorijos sukuriuose. Apie išskirtinius lietuvio ir žirgo ryšius, Lietuvoje išvystytą žirgininkystę byloja ne tik literatūriniai, istoriniai, bet ir archeologiniai šaltiniai – žirgų kapų gausa. Tautos gyvenime žirgo reikšmė buvo labai didelė. Pasaulinei biovairovei ir gyvūnų evoliucijai žemaitukai reikšmingi tiek istorine, kultūrine, tiek selekcinė, ekologine ir ekonomine prasmėmis. Tai – viena seniausių veislių Europoje, žinoma nuo VI–VII a. Kaip ištvėrimingi kovos žirgai, atsparūs ligoms, nereiklūs pašarui, tvirti, greiti, vislūs, ilgaamžiai jie ypač išgarsėjo XIII–XIV a. kryžiuočių žygių prieš Lietuvą metu.

Žemaitukai yra ne tik lietuvių tautos istorijos ir kultūros paveldo dalis, bet ir neįkainojamas Lietuvos arklinių genetinio fondas, davęs pradžią Lietuvos sunkiųjų arklių, stambiųjų žemaitukų bei trakėnų tipams. Jungtinių Tautų maisto ir žemės ūkio organizacija žemaitukų veislę pripažino kaip saugotina tarptautiniu mastu ir įtraukė į Pasaulio žemės ūkio gyvūnų katalogą. Tyrėjai šią veislę kildina iš Rytų stepinių tarpanų, kurie į dabartinę Lietuvos teritoriją prieš 5 tūkstančius metų atkeliavo su indoeuropiečiais.

Žemaitukai – universalūs ponių klasės žirgai, tinkantys naudoti šeimos ūkiuose, reabilitacijos centruose, hipoterapijai, vaikų



Vaidilutės su žemaituku ir poniu tarptautiniame gyvosios archeologijos festivalyje Kernavėje. Autorės nuotr.

jojimo klubuose (išjodinėjimui, lenktynėms, konkūrams, dresūrai), ponių klasės žirgų varžybose (maratonuose, konkūruose, karietinio, figūrinio važiavimo varžybose), turizmo ir pramogų centruose, ekologiniuose ūkiuose, muziejuose po atviru dangumi (skansenuose) bei nacionaliniuose parkuose. Žirgų vidutiniai kūno matmenys yra tokie: aukštis ties gogu – 131–141 cm, krūtinės apimtis – 166–178 cm, vidutinis svoris – 380–420 kg. Dabartinių žemaitukų plaukų danga yra tanki, trumpa, žvilganti, jos vyraujantios spalvos: bėra, juoda, juodbėrė ir tamsiai sarta. Dabartiniai žemaitukai neturi įprastos didelės ir plačios baldos žymės, bet daugumai jų būdingas nedidelės, įvairių formų žaigždutės kaktose.

Keturis kartus žemaitukams grėsė išnykimo pavojus, tačiau jų augintojai visada

pasirūpindavo, kad šie Lietuvos žirgai išliktų.

Kunigaikščiai Oginskiai ir žemaitukai

Įstabusis Oginskio polonezas visiems klausytojams suvirpina širdis ir yra tarsi paminklas kunigaikščiams Oginskiams, kurių indėlis, išsaugant žemaitukus, – milžiniškas.

XIX a. antroje pusėje žemaitukams grėsė išnykimas, bet jo pavyko išvengti. Ne kiekvienas žino, kad daugiausia pasidarbavo kunigaikščiai Oginskiai – Irenėjus Oginskis su sūnumis Mykolu ir Bogdanu. Kunigaikščių Oginskių fondo juodraščiuose rasta įrašų, kuriuose užsimenama, kad lietuviai su žemaitukais nugalėjo kryžiuočius, todėl tiems žirgams negalima leisti išnykti. Oginskiai populiarino žemaitukus ne tik tarp dvarininkų, bet ir tarp valstiečių, rengė paro-

das, įkūrė draugiją, kuri rūpinosi žemaitukų veisimu. Šie didikai žemaitukus vadindavo vien senoviniais lietuviškais vardais. Pasakojama, kad jie keliaudavo karietomis, pakinkytomis tik žemaitukais. Oginskiai išgarsino šią žirgų veislę toli už Lietuvos ribų. 1900 m. 3-iojoje pasaulinėje parodoje Paryžiuje kumelė Žaiba (iš Bogdano Oginskio žirgyno) ir eržilas Hiršas buvo apdovanoti aukso medaliais, o eržilas Kerstutis – didžiuoju sidabro medaliu.

Žemaitukai istoriniuose žygiuose

Pasakojimai apie Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovą Vytautą Didįjį, kuris visai Europai svarbiame Žalgirio mūšyje kartu su lenkais, rusais, čekais, vengrais, totoriais iškovojo ypatingos svarbos pergalę prieš Kryžiuočių ordiną, jau ne viena šimtmetį kaitina kiekvieno lietuvio kraują. Istorija byloja, kad šio mūšio metu Vytautas Didysis pakeitė net šešis žirgus ir visi jie buvo žemaitukai.

Žemaitukai buvo demonstruojami tarptautiniame gyvosios archeologijos festivalyje Kernavėje (nuo 2007 m.), tarptautiniame baltiškajame festivalyje „Mėnuo Juodaragis“ (2009), tarptautiniame renginyje „Tyrėjų naktis 2009“ Baisogaloje. Sukurti du filmai: „Žemaitukai“ ir „Su užspausta žirgo žyme“. Žemaitukų arklių augintojų asociacija (Valė Macijauskienė, Mindaugas Sekmokas) išleido unikalią knygą – Kristupo Mikalojaus Manvydo Dorohostaiskio „Hipika, arba knyga apie arklius“. Pirmojo žirgininkystės vadovėlio Rytų Europoje leidimą lenkų kalba (1603) ir pirmąjį leidimą lietuvių kalba (2008) skiria 405 metai...

2010 m. grupė raitelių, vadovaujami Giedriaus Klimkevičiaus ir Gintauto Babravičiaus, leidosi į nepaprastą kelionę žemaitukais prie Juodosios, kur, pasak legendos, Vytautas Didysis ir jo kariauna

■ Nukelta | 12 p.

LIETUVOS SENOSIOS VIDAUS VANDENŲ INFRASTRUKTŪROS IR LAIVYBOS PAVELDAS

■ Atkelta iš 10 p.

(Klaipėdos), Ventos–Dubysos kanalas (perkasas, dar vadinamas Žemaičių kanalu), Pervalkos, Ventės, Uostadvario švyturiai yra nekilnojamosios kultūros vertybės, kurios įrašytos į Kultūros vertybių registrą ir saugomos valstybės.

Apgailėtina Kuršių nerijos vidaus vandenų infrastruktūros paveldo būklė

Viena vertus, nekreipiant dėmesio, baigia sunykti ar net baigiami sunaikinti šio, kadaise gana gausaus Lietuvos kultūros paveldo likučiai. Pavyzdžiui, Kuršių nerijoje beveik visas gyvenimas buvo susijęs su mariomis. Dar ne taip seniai nerija su savo akvatorijomis ypač žavėjo vidaus vandenų paveldu, jo infrastruktūra. Pažvelkime į nuostabią senosios Preilos panoramą, užfiksuotą senoje nuotraukoje, kurioje visa infrastruktūra –

kaip ant delno. Kai kuriuose sovietmečio lietuviškuose leidiniuose pateiktose 6–7 dešimtmečių sandūros nuotraukose matome gausybę kurėnų, priešvartuotų Nidos uostelyje ir prieplaukose.

1969 m. vasarą pats mačiau gana daug autentiškų kurėnų, plaukiojančių Nidos vandenyse. Dabar nerijoje nei prieplaukų, nei senųjų uostelių (pvz., Juodkrantės keleivių uosto) ir jų pastatų nebėra. Nepažymėtos net jų vietos, apie daugelį nieko nežinoma. Tiesa, pastaraisiais metais nedrąsiai prabilta apie Juodkrantės keleivių uosto pastato atkūrimą.

Šiuo metu Kultūros vertybių registre (KVR) galima rasti tik vieną, beje, pagal pirmąją paskirtį naudojamą, vidaus vandenų infrastruktūros senąjį elementą. Tai Pervalkos švyturys, 2008 m. paskelbtas kultūros paminklu (UK-21974). Jo naudotojas yra VĮ „Vidaus vandens kelių direkcija“. Dar reikia prisiminti Gintaro įlanką, tačiau ir čia senosios infrastruktūros fragmentų beveik nelikę. Gerai, kad bent akvatorija daugmaž

saugoma ir pritaikoma renginiams. Šiai infrastruktūrai iš dalies dar galėtume priskirti žvejų namus, nors ir čia derėtų turėti omeny vientisas senąsias žvejų sodybas, kaip kompleksinius infrastruktūros objektus. Bet, atidžiau panagrinėję, pavyzdžiui, senosios Preilos panoramą ir palyginę ją su šio nuostabaus kampelio nūdienos vaizdais, pamatysime, kokie apgailėtini struktūriniai ir funkciniai pokyčiai įvyko.

Antra vertus, visoje Europoje dėl savo specifikos ir ypatumų vandens infrastruktūros objektai ar jų elementai yra greičiausiai nykstanti ir kintanti paveldo dalis, išskyrus senuosius vandens kelius. Iki šiol naudojami ne tik upių (tarp jų Nemuno) senieji vandens keliai, bet ir didieji vidaus vandenų kanalai, pavyzdžiui, Lenkijos Augustavas, Prancūzijos *Le Canal du Midi* (XVII a., 240 km ilgio, su 91 šliuzu ir dviaukščiais kanalais su viadukais, įspūdingais kraštovaizdžiais). Lietuvai sekasi sunkiau saugoti kanalų kultūros paveldą.

Dauguma senųjų uostų visiškai sunaikinti arba sužaloti. Daug kur yra išlikusios senųjų uostų akvatorijų dalys, tačiau jos nelaikomos vertingosiomis uosto savybėmis. Nenurodytos senųjų uostų vietos, nėra istorinės jų raidos informacinių stendų su schemomis. Paveldosaugos dokumentuose nepažymėtos netgi istorinės jų vietos. Vertinant istorinių miestelių raidą, nustatant jų vertingąsias savybes ir urbanistinės erdvinės struktūros ypatumus, neatsižvelgiama į juos nulėmusius geografinius, gamtos veiksmus, ypač vidaus vandenų poveikį visai erdvinei šių miestelių struktūrai.

Maloni išimtis – Kėdainių senamiestis. Čia senojo uosto vietą žymi akmenų grindinio atkarpa ir skulptūrinis akcentas – akmuo su inkaru. Į valstybės saugomo Kėdainių senamiestio (UK-16074) teritoriją įtraukta ir Nevėžio upės vaga, nustatytos su ja siejamos vertingosios savybės. (*Tėsinys – kitame numeryje*)

■

LIETUVIŲ ŽIRGAI, ŠUOLIUOJANTYS TAUTOS ISTORIJOJE

■ Atkelta iš 11 p.

girdė arklius... Ir nujojo lietuvaičiai, tikrai girdė arklius Juodojoje jūroje! Apie šį žygį sukurtas puikus filmas, kuris primena, kad daugeliui atrodžiusią neįmanomą misiją jie įrodė esant įmanomą. Su nuotykiomis, tam tikromis netektimis, bet įmanomą 2000 kilometrų epopėją...

Kitas didelis žygis surengtas 2011 m. – LDK ir Lenkijos karaliaus Žygimanto Augusto bei jo žmonos Barbaros Radvilaitės vadinamuoju Meilės keliu į Krokuvą. Žygiui vadovavo Giedrius Klimkevičius. Įrodyta, kad ir tai įmanoma! 2012 metais žemaitukų laikytojams ir gerbėjams – vėl įsimintini: žemaitukų laikytojas raitelis Vaidotas Digaitis, vienas pats, su žemaitukais Kredu ir Cekliu apjojo Baltijos jūrą, pabuvojo net už poliarinio rato! Nereali kelionė, kupina nuotykių, sužalojimų, bet sėkmingai baigta. Visa Lietuva, visa Žemaitija su plazdančiomis vėliavomis pasitiko Vaidotą Lopaičių piliakalnyje.

Ir štai 2015 m. rugsėjo 4-oji. Per patį vidurdienį iš Šventosios pajūrio 10 žygeivių ir 12 žirgų, lydimi lietuviškos skalikės Alkos, leidosi į istorinį žygį aplink Lietuvą. Raiteliai, važnyčiotojai, žirgų traukiama karieta su žygio manta ir šuo. Tai buvo ne šiaip žygis, o tradicijos saugojimas, žinios „ŽEMĖ–ŽMOGUS–ŽIRGAS“ skleidimas ir perdavimas. Tai buvo tąsa unikalios tradicijos, prasidėjusios prieš 80 metų (1935), kai raitelis Vaclovas Smailys, įveikdamas 1500 kilometrų per 30 dienų su trakėnų veislės žirgu Luoke, apjojo Lietuvą. Tradicijos, kurią ženklina ir prieš 40 metų (1975) įvykęs žymaus agronomo, ilgamečio Lietuvos žemdirbystės instituto direktoriaus, mokslininko, profesoriaus Petro Vasinausko bei žurnalisto Vlodo Vaicekausko žygis po Lietuvą, kai jie Bėriuko traukiamu vežimu per 42 dienas įveikė 1501 kilometrą. Garbaus amžiaus profesorius ir jaunosios kartos atstovas keliavo senoviškai pakinkytu vežimuku, apsilvilkę burkas, miegodami kluonuose ant šiaudų.

Profesorius Petras Vasinauskas, apmąstydamas tą kelionę, dienoraštyje rašė: „Svarbiausias šios kelionės tikslas – pati kelionė arkliu.“ Dabar išjusių žygeivių siekis liko tas pats – žygiuoti nuo kaimo prie kaimo, nuo miestelio prie miestelio, jie teigė ir įrodė, kad žemaitukų veislė yra viena seniausių, turinčių unikalią genetinę struktūrą ir iškilą istoriją. „Žmogus ir žemaitukas visada buvo ir yra vienybėje. Tai mūsų šaknys“, – sakė garsus raitelis Vaidotas Digaitis. Keliauta palei Lietuvos sieną, pasikliaujant tik kompasu ir žemėlapiams. Žygeiviai apjojo visą Lietuvą ir įveikė daugiau kaip 1700 kilometrų. Dalis maršruto driekėsi Latvija. Čia žirgais ir karieta persikėlė per Ventos upę, vėliau keliavo pro Žagarę. Nemuną kirto ties Druskininkais ir Jurbarku. Buvo aplankytas Ožkinių kaimas

šalia Punsko ir jo paties atkurtoje jotvingių ir prūsų gyvenvietėje gyvenantis Petras Lukoševičius. (Redakcijos pastaba: Lietuvos mokslininkų sąjungos nariai šių metų liepos 9 d. aplankys Seinų ir Punsko lietuvių, užsukdami ir į P. Lukoševičiaus sukurtą, tūkstantmetę Lietuvos istoriją primenančią gyvenvietę. Kviečiame dalyvauti ir laikraščio „Mokslo Lietuva“ skaitytojus.)

Žygio pabaigoje Kuršių mariomis laivais iš Uostadvario buvo persikelta į Nidą. Nuo Klaipėdos iki Šventosios entuziastai vyko pajūriu. Jie aplankė visus Lietuvos etnografinius regionus, didžiavosi kiekvieno jų kultūrinio ir istorinio paveldu. Spalio 10 d. visi keliautojai buvo iškilmingai sutikti Šventosios alkakalnyje. Žygyje savaitgaliais ir žygeiviai, ir žirgai ilsėdavosi. Poilsio metu buvo organizuojamos naktigonės su dainomis, susitikimais, ilgais pokalbiais lauko šviesoje. Su savimi žygeiviai nešėsi Lietuvos trispalvę ir Žemaitukų arklių augintojų asociacijos vėliavas.

Šiais metais profesoriaus Petro Vasinausko kelionei po Lietuvą atminti buvo suorganizuota naktigonė-konferencija „Kelionė žirgais“. Žurnalistas Vladas Vaicekuskas, negalėjęs joje tiesiogiai dalyvauti, atsiuntė laišką, kurio eilutės labai įsimintinos: „Ar girdit, kaip tuksi svajotojo mokslininko širdis? Tai jis prieš 40 metų susvajoję kelionę arkliu aplink Lietuvą. Tai jis susvajoję įkurti Arklio muziejų. Esame kilę iš svajotojų luomo. Svajotojų sudiržusiom rankom, priplūktais padais ir atvira širdimi. Kai būsime pašaukti, tai ten, aukštybėse, nenustosim svajoję. Toks yra didžiųjų svajotojų luominis ženklas, išspaus tas mūsų širdyse. Ar girdit, tuksi profesoriaus širdis – kviečia siekti savo svajonės, amžini keliauninkai?!“ Kas žino, gal kitas žygis žemaitukais aplink Lietuvą bus tik po 40 metų? O gal atgims tradicija kasmet tokiu žygiu paminėti garbius mūsų Lietuvos žmones, padėjusius tiek pastangų, kad išsaugotų mūsų ŽEMĖ, mūsų ŽMOGŲ, mūsų ŽIRGŲ?..

Žemaitukai – dėmesio centre

Lietuvoje, šalia tokių žygių, dar rengiamos įvairios varžybos ir kiti renginiai, padedantys populiarinti legendinę lietuviškų žirgų veislę. Labai reikšmingas vaidmuo, išsaugant šį paveldą, tenka ir baisogalietiams. Šviesaus atminimo čionykštis profesorius Juozas Skaistutis Šveistys (1930–1999) buvo žemės ūkio gyvūnų veislių išsaugojimo iniciatorius, organizatorius ir strategas. Jo mokinės – dr. Valė Macijauskienė ir dr. Rūta Šveistienė ištikimai ir atkakliai tęsė profesoriaus pradėtus darbus Lietuvos sveikatos mokslų universiteto (LSMU) Gyvulininkystės institute Baisogaloje.

J. S. Šveiščio autoritetu ir rūpinimusi buvo ne tik rasti išlikę pavieniai žirgai, bet



Vineta Žukaitė su žirgu Ardu žemaitukų ištvėrmės varžybose Baisogaloje

ir gauta lėšų jiems pirkti, suformuoti bandas, jas išlaikyti, taip sustabdant visišką jų išnykimą. Lietuvos ūkinių gyvūnų genetinį išteklių išsaugojimo koordinavimo centras Baisogaloje, kuriam vadovauja mokslininkė dr.

Rūta Šveistienė, rūpinasi pagrindine žemaitukų banda, vykdo mokslinius tyrimus, populiarina šiuos legendinius žirgus, rengia varžybas V. Komaro taurei, Baisogalos dvaro taurei, J. S. Šveiščio taurei laimėti Baisogaloje, dalyvauja įvairiose parodose. Čia žemaitukus treniruoja puiki ir jaunimo mylima trenerė Dovilė Bagvilaitė, kuri pati ir su jaunaisiais raiteliais laimi prizines vietas įvairiose žemaitukų varžybose Lietuvoje.

Profesorius J. S. Šveiščio iniciatyva 1997 m. buvo įkurta ir Žemaitukų arklių augintojų asociacija (ŽAAA), kuriai vadovauja Mindaugas Sekmokas. Kuriant asociaciją daug prisidėjo ir Valė Macijauskienė, Rūta Šveistienė, Edgaras Jeninas, Arūnas Svitojus. Pirmaisiais asociacijos gyvavimo metais jos veiklą palaikė ne stambūs žirgų augintojai, o entuziastai: Bronius Trumpikas, Algirdas Jonutis, Linas Daugnora, Bronius Bakutis, Violeta Razmaitė, Jonas Kutra. Atkūrus Žemės ūkio rūmų veiklą, pirmojo Arklininkystės komiteto pirmininku ir Žemės ūkio rūmų prezidentu nariu 1997 m. buvo išrinktas profesorius J. S. Šveistys.

Prie žemaitukų populiarinimo prisidėjo ir kiti mokslininkai, tebedirbantys arba dirbę Baisogaloje: dr. Gediminas Vaičionis, dr. Vytautas Ribikauskas su žmona Daiva, dr. Algirdas Kanapeckas, dr. Birutė Zapasnikienė, dr. Rasa Nainienė, dr. Jonas Kutra, dr. Al-

girdas Urbšys, hab. dr. Vidmantas Pileckas, šių eilučių autorė (organizuodama mokslo populiarinimo renginius „Gyvūnų globos dienos“ (2007–2014) Baisogaloje ir Kaune).

Stambiausi žemaitukus laikantys žirgynai: Lietuvos žirgynas, LSMU Gyvulininkystės institutas Baisogaloje, kuriame dabar laikoma per 50 žemaitukų, Ramūno Karbauskio, Mindaugo Sekmoko, Vido Kuloko, Vidmanto Gendvilo, Vitalijaus Ribačevskio. Šiuo metu Lietuvoje tų puikiųjų žirgų suskaičiuojama apie 680, juos laiko 98 Žemaitukų arklių augintojų asociacijos nariai. Kai Gyvulininkystės institute, Baisogaloje (buvusiuose dvarininko Komaro rūmuose) buvo iškilmingai minimos Žemaitukų arklių augintojų asociacijos įkūrimo dešimtosios metinės, konferenciją pradėjusi dr. Valė Macijauskienė įžanginėje kalboje sakė: „Prieš gerus penkiolika metų tauta gavo išpėjimą – žemaitukų veislė nyksta. O ji nyksta tada, kai tauta pasuka ne tuo keliu, kai serga. Į žemaitukų šauksmą atsiliepė tiek tautos, kiek galėtų tilpti šioje senovinėje salėje. Saujelė tautos, saujelė žemaitukų – atrodytų, ką jie



Eržilų žemaitukų kova. Almos Račkuskaitės nuotr.

gali prieš visuotinę sumaištį? Tačiau dešimt metų sutartinai dirbdami, laisva valia ir noru, būdami kartu, mes jau įrodėme, kad situacija gali keistis. Būdami gyvybės, o ne mirties kultūros pusėje, mes turime drąsos ginti savo ir žemaitukų laisvę būti čia – Lietuvoje, savo žemėje. Ir ne tik būti, egzistuoti, bet ir kurti galimybes prasmingai dirbti savo tautos labui.“

ŽEMĖ–ŽIRGAS–ŽMOGUS–ŽVAIGŽDĖ... Simboliška, kad visi šie žodžiai prasižėdė raide „Ž“. Žirgo Žvaigždė vis pateka virš Žemės, ant kurios stovi Žmogus, apglėbęs akimis visą dangų... „Mes esame raitelių tauta...“ – rašė žymusis senosios lietuvių religijos tyrinėtojas Gintaras Beresnevičius, kurio protėviai, beje, kilę iš Baisogalos, iš Priestočio. Mes stovime ant savo žemės, kurią esame pasirengę prireikus ginti, kaip, žemaitukų padedami, daugelį amžių gynė ir mūsų protėviai.

Lietuvos mokslininkų laikraščio projektui „Pažinimo ir ugdymo erdvė: mokslininkai – visuomenei“ vykdyti Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2016 m. skyrė 10 tūkst. eurų. „Mokslo Lietuvos“ redakcija

Mokslo Lietuva

Vyriausiasis redaktorius Jonas Jasaitis
Stilistė-korektorė Jolanta Niaurienė
Dizainerė Giedrė Zaveckienė

Redakcinė kolegija: Valentinas Baltrūnas, Vygintas Gontis, Valentas Daniūnas, Raimundas Dužinskas, Rimas Norvaiša, Andrius Puksas, Milena Medineckienė, Emilis Urba, Janina Valančiūtė, Alvydas Baležentis, Nelė Jurkėnaitė, Dalia Shilas (PLB), Eugenijus Stumbrys
Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, LT-01118 Vilnius
El. paštas mokslolietuva@gmail.com

Tel. (8 5) 212 1235, laikraštis internete: www.mokslolietuva.lt
Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslo Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://www.mokslolietuva.lt> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslo Lietuvą“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijai.

ISSN 1392-7191
Leidžia
UAB „Mokslininkų laikraštis“
SL Nr. 169
Spausdino
UAB „Petro ofsetas“
Savanorių pr. 174D, LT-03153, Vilnius
Tiražas 500 egz.